

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIX. ÉVFOLYAM, 1939 JUNIUS

DR. FODOR LAJOS:

A SÁRGAFOLTOS IZRAEL

A sujtott zsidóság történelmének legtragikusabb napjait éljük. A viviszekció, melyet hónapok óta hecsületünkön, méltóságunkon, gazdasági boldogulásunk alapfeltételein végeznek, páratlan az üldözött zsidóság sorsfordulatában. Azt mondják, hogy a zsidó szellemi és gazdasági térhódításnak a visszaszorítása a magyar nemzeti életérdek parancsszava. Nem is a zsidókat akarják bántani, hanem csak az ország és nemzet legvitálisabb életérdekeit kívánják megóvni és szabad nemzeti fejlődésében biztosítani. Ez pedig hazafias kötelesség és ezt a hazafias kötelességet maguknak a zsidóknak is belenyugvásukkal és félreállításukkal teljesíteniük kell.

Megalázó érvek és alaptalan vádak! A képviselőház és felsőház tárgyalási naplói hőséges adatokat tartalmaznak arra, hogy egy későbbi nemzedék tárgyilagos kritikusa és történetírója le tudja majd mérni ezeknek a vádaknak és érveknek a való értékét.

A zsidóság mint nép az emancipáció óta nem szerepelt a fórumon, de hogy rávarrassák minden zsidóra a sárgafoltot, elővarázsolják az üres háttérből a zsidó népet, mint bűnöst, mint teljes asszimilációra alkalmatlant, mint amely a keresztség felvételével is csak egészen kivételesen válhat alkalmassá erre az asszimilációra.

A fejlődő élethől kikapcsolják a zsidó tisztviselőket, az írókat, a művészeket, a lapszerkesztőket, a kiadókat, az iparnak és a kereskedelemnek úttörőit és sokszor zsenijeit. Semmiféle rabulisztikával letagadni nem lehet, hogy az új törvény a dolgozó zsidóság akarata ellenére megteremtette, valósággal reá oktrojálta a politikai zsidó-nép közjogi kategóriáját. Ezt a közjogi kategóriát azonban nem a jogok alanyává teszik meg, hanem jogcsorbítás és jogfosztás tárgyává. A logika és etika józan törvényeinek és a jogeszmé elveinek flagrális megsértésével egyesek jogos és a termelő nemzetre csak üdvös gazdasági és szellemi érvényesüléseért és ritkább

esetben egyesek bűneiért és botlásáért az egész népet rákényszerítik a sárgafolt viselésére.

A hithűségre rásütik az erkölcsi megbízhatatlanságot, a hitehagyás pedig kegyelmi minősítő körülménnyé válik az állampolgári jogok teljességének elnyerhetése irányában. Intézményesítik a kitérésre való csábítást!

Csak a zsidó jelenti a fajt, az izraelita pedig csak vallást jelent. A zsidó fajjal tehát szembeállítják „Izraelt“, az Istennel és Istenért örökké küzdő zsidót, akinek „Jahudi“ nevében is benne foglaltatik az Isten-hódolat (Jahud) gondolata.

A zsidó fajból az új szociológiai elmélet szerint ki lehet menekülni, de az izraelitasságból soha.

Az izraeliták örök sárgafoltos sereget alkotnak. Meg kell állapítani, hogy egy állami közösségben élő semmiféle más népcsoporttal nem történhetne meg ez az erkölcsi és gazdasági rendszerezés ilyen gátlás nélkül, ilyen belenyugvással, mint ahogy ez most a zsidókkal megtörténik.

Az a magatartás, amelyet ez az akarata ellenére megteremtett zsidó nép tanusít, legjobban bizonyítja, hogy ez a népközösség, mint politikai tényező legalább 1848 óta már nem létezik. Ahogy a zsidóság erre a meg nem érdemelt törvényalkotásra reagál, bizonyítja ennek a népközösségnek végtelen gyengeségét, kiszolgáltatottságát, szervezetlenségét, népi tudatnélküliséget és főképpen népközösségi mi-voltában a vezetésnek és irányításnak a multban és még a jelenben is a teljes hiányát.

Ennek oka pedig az, hogy a zsidóságnak 1848 óta valójában nem is volt semmiféle zsidó-népi politikai élete. Nem voltak népi szervezetei. Ami erő és érték mutatkozott a zsidók életében, az sohasem volt zsidó-nép-érték, hanem csakis az egyes zsidóknak ereje és értéke és ha ebben az erőben és értékben közérdekű tényező is volt, abban sohasem zsidó, hanem mindig közérdek nyilvánult meg.

Ch. Gliksberg: Bialik özvegye

Ch. Glikberg: Eukaliptuszfák Sarónban

Ch. Glikberg: Bialik archképe

*Ch. Gliksberg: Bialik arcképe
(Minden jog fenntartva.)*

A zsidóság a teljes népi széthullás állapotában élt, csak vallásközösség volt és ennek a vallásközösségnek a vezetői tudatosan távol is tartották magukat minden zsidó népi politikai életmegnyilvánulástól. Népi intézményeket nem létesítettek, nem szerveztek, az ifjúságot sohasem nevelték zsidó népi kultúrára, nem adtak neki népi tudatot. A zsidóság életének nem volt semmi pozitív zsidó politikai tartalma.

A zsidó népközösségi életben csak egy negatív politikai tartalom domborodott ki: a zsidó népi megszűnés, a teljes zsidó népi megsemmisülés tendenciája. Benne éltünk egy zsidó népi életdestrukcióban és éppen ezért sohasem tudtunk befolyást gyakorolni az egyes zsidóknak a nemzsidó élet körében tanúsított magatartására. A belső zsidó-életnek ez a destruáló tartalma gyakran tudat alatt megmérgezte a zsidó hittestvéreknek vagy különösen a már nem is hittestvéreknek a zsidó életszférán kívüli politikai gondolatvilágát is, melyért mégis az egész népközösségnek kellett viselni a felelősséget.

Ha a zsidóság egy messze túlzásosan értelmezett asszimiláció lázában nem tagadta volna meg önmagát, ha évtizedeken át a zsidó népélet gazdasági és politikai szerveinek a kiépítését nem mulasztja el, ha megteremti a *zsidó népélet és az ezajási hazafias kötelességteljesítés szintézisét*, akkor ma nem állnánk teljesen védtelenül és kisemmizetten az ellenünk irányuló gazdasági, politikai és erkölcsi támadásokkal szemben, de talán nem is merülhetett volna fel a külön zsidótörvény alkotásának a gondolata.

Mindenesetre volnának védő népi-intézményeink, szervezeteink, volna ifjúságunk és volnának hivatott, harcos és helytálló vezetőink és nem történhetett volna meg, hogy egy zsidó felsőházi tag a pájeszos és kaftános zsidók iránti lenézésének adjon nyilvános kifejezést a felsőházban. Azt a kaftános és pájeszos zsidó-testvérét tagadta meg, aki egy zsidó népéletnek éppen úgy tartozéka — más kérdés, hogy szükséges-e vagy sem — mint a rutén nép gubás parasztja, arról nem is szólva, hogy a kaftán és pájesz különösen a mai világban föltétlen heroikus lelket is takar.

A zsidó-népéletnek teljes hiányát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a zsidó népharag ki sem tombohathja magát azon zsidó vezetők ellen, akik felelőssé volnának tehetők a mai védtelenség állapotának a bekövetkezéseért.

Talán a most nyomorba kerülő és eddig önámított néptömegből fognak kialakulni a jövő zsidó-népélet védőszervezetei. Talán ráébredünk arra, hogy létezik egy nyers, zsidó népmassza, melyből még csak ezután kell megteremteni a népet, meg kell nevelni, politikailag és kultúrálisan iskolázni és különösen megtanítani arra, hogy *a zsidó népi erő és öntudat nem kerülhet ellentétbe sohasem a hazafias kötelességteljesítés és a nemzeti hűség elvével.*

A sárgafoltot pedig viselni fogjuk. Megbántottan és megigazulást követelő méltósággal és csak tőlünk függ, hogy ez a sárgafolt szégyenbélyeg, avagy zsidó népértékek megbecsült szimbóluma legyen-e, melyre egykor tisztelettel fog tekinteni minden más nép is.

JICCHAK SILBERSCHLAG héber verseiből:

REGGELTŐL ESTIG.

*A Ma-tengerbe dobsz be reggelente,
Oh minden reggel, Isten, félve, remegve,
Távoli tájak felé hajszolsz,*

*S este morgok, mint hajós, ki partját látja:
„Már eltűnt a nap, nem lesz soha mása“.—
És elsodor a sötét bánat-hullám.*

CSAK EGYSZER RAGYOG...

*Csak egyszer ragyog a nagy szerelem az ember életében,
Jaj annak, ki nem ujjong lobogó finom fénye elé
Szívének minden húrjával, mint hang rezeg zengő
hárfa húrján...*

*S boldog a lélek, mely megtisztul, mint ezüst,
ízzó tüzeiben,*

*S kétszerte boldog, ha lelked, nem zsenyén hullott
kohójába,*

*Szegényen tapasztalatban és fájdalom tisztító
vergődésében, —*

*Hanem éretten száguldva szépségének titokzatos
szárnyain...*

KECSKEMÉTI GYÖRGY: MEGJEGYZÉSEK FREUD MÓZES-KÖNYVÉHEZ

Zsidó témához nyúl Sigmund Freud legújabb könyvében: Mózes történeti szerepét és a zsidó vallás keletkezését igyekszik tisztázni ugyanazzal a módszerrel és ugyanazon elmélet segítségével, amelyet több mint egy negyedszázad előtt „Totem és tabu” című művében dolgozott ki. Aki járatos kissé a pszichoanalízis irodalmában, tudja, hogyan jutott el Freud néplélektani és vallástörténeti kérdések kutatásához: a pszichoanalitikus módszer alkalmazása során rájött arra, hogy a neurotikusok, a gyermekek és a primitív népek lelki élete bizonyos analóg vonásokat mutat, s ebből arra a következtetésre jutott, hogy az ember lelki fejlődése során mintegy lerövidítve végighalad az egész emberiség rég elhagyott kultúrfokain, megismételve mintegy olyan ősi élményeket és megrázkódtatásokat, amilyenek szerencsétlen esetben, ha egyéni formában lépnek fel, lelki betegségeket okozhatnak. Ez magyarázza a primitív népek, a gyermekek és a neurotikusok lelki életének hasonlóságait a freudi elmélet szerint.

Legújabb munkájában, mely mostanában jelent meg (*Sigmund Freud: Der Mann Moses und die monotheistische Religion, Allert de Lange*-kiadás, *Amsterdam* 1939), az agg tudós a Mózes-problémához és egyúttal a zsidó monotheizmus kialakulásának kérdéséhez szeretne közelebb férkőzni a maga régebbi elméletének világánál. A szerző tudományos súlya és a probléma jelentősége egyaránt fontos eseménnyé teszi ezt a könyvet, melyben a pszichoanalízis hívei megtalálhatják mesterük merész és termékeny tudományos fantáziájának régi lendületét, lebilincselő írásmódját és leszűrt bölcsességét, mellyel a szerző nemcsak a maga (s az olvasó) kétségeit fejti ki lépten-nyomon a saját elméletével szemben, de alkalmat talál arra is, hogy a mai idők jelenségeit a tudós ítéletével jellemezze.

A következő pár megjegyzés nem tart igényt arra, hogy összefoglaló tudományos ítéletet mondjon Freud Mózes-elmélete felett. A kérdés történeti megvilágítása az egiptológus, az orientalista és ókor-kutató feladata, pszichológiai vizsgálata pedig belevisz az analízis körüli viták útvesztőjébe. Így célunk nem a tudományos bírálat, csak néhány szempont körvonalazása, melyek a munka olvasása közben fölmerülhetnek. Olyan elméletről van szó, melynek történeti elfogadhatóságát vagy elfogadhatatlanságát egyedül az határozza meg, hogy hiszünk-e az alapjául szolgáló pszichológiai tételekben, amelyek a maguk részéről szintén egy semmikép sem bizonyított őstörténeti feltevésen alapulnak; így Freud elhárítja a szigorúan történeti bizonyítás kötelezettségét és történeti hipotézisének egy pszichológiai feltevés segítségével akar meggyőző erőt adni. Más szóval: egyik feltevését a másik bizonyítja, olyanformán, mintha valaki a saját hajánál fogva próbálná kihúzni magát a mocsárból.

*

Freud Mózes-elmélete a Bibliában elbeszélt eredetmondából indul ki. A vízre kitett csecsemő mondája megtalálható más népeknél is, Mózes esetében azonban, mint Freud helyesen jegyzi meg, különös megfordítással: mert míg más mondák hősei királyi eredetű csecsemők, akiket alacsony sorsú emberek találnak meg és nevelnek fel a

maguk gyermekeként, addig Mózes zsidó gyermek, akit a Fáraó leánya talál meg és nevel fel, mint a királyi család tagját. Freud ebből arra következtet, hogy a tipikus monda összekeveredett a történeti valósággal: ez pedig szerinte nem egyéb, mint hogy Mózes előkelő egyiptomi férfiú volt, aki elhagyta hazáját és népét és élére állt a zsidók Egyiptomban élő törzsének, kivezette azt Egyiptomból és új vallást adott neki. Ezt a vallást, amely törzsöke a monotheistikus zsidó hitnek, Freud azonosítja Ikhnaton fáraó (IV. Amenhotep, Kr. e. 1360 körül) vallásával, azzal a vallási forradalommal, melyet ez a sajátágosan modern uralkodó vitt végbe, lerombolva az Amon-kultuszt és megtagadva korának hagyományos politheizmusát; a forradalmár-fáraó halála után műve rombadőlt, a régi kultusz győzelmesen visszatért, és Freud azt hiszi, hogy Mózes, mint Ikhnaton előkelő híve, azért hagyja el Egyiptomot a maga választotta idegen törzs, a zsidók élén, hogy a hazájában megtagadott hitnek új népet és országot szerezzen.

Ezzel azonban a vallásalapítás még nincs befejezve. A Totem és Tabu-ból tudjuk, hogy Freud szerint a vallás keletkezése az emberi társadalom legprimitívebb formájában, az őshordában végbemenő tragédiával kezdődik: az apa-

Ch. Gliksberg: Orosz asszony

az őshorda feje, magának foglalja le a törzs összes nőit és ezért a fiak fellázadnak ellene; az öregedő apát megölik és együttesen megeszik. Később büntudathól elfojtják ennek a szörnyű eseménynek emlékét és hogy a halott apának engedelmeskedjenek, behozzák a törzs nőtagjaival való házasság tilalmát. Az apát, akit elébb megöltek, most istenként tisztelik; de mivel emléke a tudat alá süllyedt, valamely állattal, totemmel helyettesítik. Ez az összefüggés áll fenn Freud szerint a primitív vallások totem-kultusza és incesztus-tilalma közt. Minden vallás és minden kultúra is szerinte ebből az őstragédiából s a nyomában járó ösztönelfojtásból fakad. Az őstragédia pszichológiai nyoma a fiuk és apák viszonyában kimutatható őse-ellentét, az Oedipus-komplexus.

Hogy Mózes egyiptomi volt, abból még nem következik, hogy ilyen értelemben vett „vallás“ indulhatott ki tőle. Freud termékeny képzeletét azonban megragadja Sellinnek az az elmélete, hogy Mózes ellen a zsidók fellázadtak és megölték, amit ez a tudós Hósea próféta könyvének egy elváltoztatott helyéből vél kiolvashatni. Freud nyomban elfogadja ezt az elméletet, mely belevág pszichológiai elképzelésébe: a zsidó monotheizmus keletkezése ilyenformán hasonló képet mutatna a Freud által feltételezett őstragédiához, Mózes volna a törzsfő, az „atya“, akit megölnék, s akinek parancsai azután a tudat alá szorított büntudat mechanizmusának működése révén vallási szankciót nyernek. A Mózesről elpártolt nép, mondja Freud, levetkőzte az Ikhnatontól származó és Mózesről nyert fenkölt és érzékfeletti monotheisztikus hitet, ehelyett Kádesben másik hitet, a tűzhányó-hegy képében nyilatkozó népi istenség hitét vette fel; ezután sokáig lappangott az eredeti monotheisztikus vallás, míg végül is külsőleg egybeolvadt a későbbi, Kádesbeli hittel, a Négybetűs Istenség hitével és az idő folyamán egyre tisztábban állította helyre az Ikhnaton-Mózes-féle tisztult és érzékfeletti monotheizmus formáit. A zsidó próféták, akik elítélnék minden mágikus szertartást és áldozatot és az igazságosságot és emberszeretetet tekintik a vallás lényegének, voltaképp az eredeti Mózes-hagyomány követői. Sőt a kereszténység is, a passió történetével megismétli Mózes halálát és későbbi (szimbólikus) „feltámadását“: ezért tarthatta Pál beteljesülni a Messiás eljövételéről (voltaképp Mózes visszajöveteléről) szóló jövendölést. Mózes tehát az „apa“, aki népéül választja és az egyiptomi eredetű körülmetélés jegyével megszenteli népét; a nép őt megöli s a tudat alá szorított tragikus emlék, a bűnbánat látja el a vallásos szankcióval az ösztönöknek azt az elfojtását, mely a zsidó vallás sajátja.

Freud vallástörténeti elmélete, amint látjuk, voltaképp pszichológiai elmélet. Ha a vallás keletkezésének pszichológiáját helyesen fogja fel, akkor érdemes foglalkozni az elmélet történeti vizsgálatával is, mert ha a vallások általában csakugyan így keletkeznek, akkor a zsidó vallás keletkezésének hátterében is bizonyára rá lehetne bukkanni ilyen vagy ehhez hasonló történeti tényekre. A tulajdonképpeni kérdés tehát nem az, hogy történelmi adatok alátámasztják-e Freud elképzelését vagy sem, hanem az, hogy elfogadható-e a vallások keletkezéséről adott lélektani magyarázata. Mindenekelőtt azonban mégis két történeti kérdést kell felvetnünk. Egyik az Ikhnaton-vallás és a zsidóság viszonyára vonatkozik. Ikhnaton monotheizmusa lényegében nap-vallás és így erősen különbözik a zsidó monotheizmustól. A kettő azonosítása mindenesetre indokolat-

lan. Másodszor mindaz, amit a zsidók egyiptomi kivonulásáról tudunk, ellentmond Freud Mózes-elméletének. A történet világosan egy hatalmas fáraó elleni lázadás és vele való háború képét idézi fel. Honnét vette a biblia ezt a rendkívül konkrét és tisztára történeti ízű elbeszélést, ha a kivonulás csakugyan, mint Freud hiszi, az Ikhnaton utáni zavaros interregnum idején történt? Ami történeti tudomásunk a kivonulás korszakáról van, semmiképp sem vág össze Freud elméletével. Azonban még egyszer hangsúlyozzuk, hogy a kérdés e részének vizsgálata az egyiptológus és a történész feladata.

Freudot voltaképp nem is a történeti részletek érdeklik, hanem a pszichológiai magyarázat. Ezért nekünk is elsősorban azt a kérdést kell felvetnünk, hogy tudományosan indokolt-e a vallások keletkezéséről alkotott Freud-féle hipotézis. Kétségtelen, hogy a Totem és Tabu-elméletnek megvesztegető szépségei vannak. Az ősdráma, mint minden emberi vallás, erkölcs és kultúra alapja, grandiózus és tragikus hátteret fest az emberiség története mögé. Erős oldala az elméletnek a már említett hármas összefüggés, a primitívek, a gyermekek és a neurotikusok lelki életének analógiája is. Mégsem tudjuk az elméletet megnyugtató tudományos magyarázat gyanánt elfogadni. Freud szerint egy számtalan esetben megismétlődő cselekvéssor volt minden vallásos szervezetű társadalom keletkezésének alapja. Még ha elfogadnók is a csodálatos és semilyen primitív nép szokásaival közvetlenül nem igazolható feltevést, hogy minden őstársadalmi közösség az apagyilkosság bűnébe esett, akkor is, e bűnbeesés nyomán a vallások keletkezése a Freud által leírt módon csak úgy mehetett volna végbe, ha lehetséges volna tudatos, társadalmi reflexiók kapcsolódásából adódó élmények tudattalan átöröklődése. A biológia tagadja a szerzett tulajdonságok öröklődését, ilyenformán tehát az egyéni élmények emlékezetének átöröklődését is. Ezzel szemben felmerülhet az ellenvetés, hogy az ösztönök általában örökletesek, már pedig ezek is számtalanszor megismételt, begyakorolt biológiai reakciók, élmények nyomai. Ez igaz is — ámde érzésünk szerint lehetetlen a Freud-féle őstragédiát bármiképpen is biológiai reakciókkal, ösztönökkel azonosítani vagy azt állítani, hogy a tudat alá szorítás ténye által ezek az élmények képessé váltak arra, hogy ösztönök módjára viselkedjenek és így át is öröklődjenek. Semmi sem igazolja azt, hogy ilyen folyamatok egyáltalán lehetségesek. Ha van kollektív „faji lélek“, úgy ennek tartalma csak biológiai természetű lehet. Ösztönök öröklődhetnek a testalkattal; társadalmi, reflektív síkon létrejött élmények tudat alá szorított emlékképei semmiesetre.

Ha azonban az öröklődő „kollektív emlékezés“ lehetőségét tagadjuk (természetesen nem a „biológiai begyakorlást“, az ösztönt értjük ezen), akkor tagadjuk az egész Freud-féle valláskeletkezési elméletet, a Totem és Tabu elméletét éppenúgy, mint a Mózes-elméletet. Mindamellett Freud hozzájárulása a nép- és valláspszichológiához igen nagy jelentőségű. Kutatásai és megismerései világot vetnek az ösztön-elfojtás mechanizmusára és ezzel kapcsolatban a vallás és kultúra, az erkölcs és társadalom keletkezésének sok fontos kérdésére. Erős fenntartással kell azonban fogadnunk az elméletnek azt a kibővítését, mely a tudomány talajáról a mítosz útvesztőjébe visz. A Mózes-könyv is ilyen mítosz; egy nagy szellem alkotó szeszélyének terméke. A zsidó vallás lényegének megismeréséhez ez a könyv érzésünk szerint nem viszi közelebb az olvasót.

SASSIRÉN: NOÉMI MEGHAL DRÁGA ANYÁM EMLÉKÉNEK

Fullasztó volt a hőség a kis házacská alacsony szobájában. A forró, esőtelen nyári nap minden melegét magukba szítták a földből vert házfalak s most, hogy a nap lefelé haladt, már a mezőség nyugati oldalán, ontották magukból napi gyűjtésüket és elviselhetetlenné tették az alkonyatot.

Noémi a ház egyetlen szobájának sarkában feküdt és nehezen lélegzett. Sápadt arcában csupán két, ragyogó, barna szem mutatta még az élet jelét. Ez a két szem még itt volt a földön és türelmetlenül szegeződött a bejáratra. Minden egyéb, ami e két szemek kívül még Noémi volt: már egy piciny lépéssel odaát volt a túlvilágon. Érezte ezt Noémi és türelmetlensége olyan gyorsasággal növekedett, amilyen gyorsan a nap sietett nyugaton eltűnni az emberek szeme elől. Noémi várt. Nagyon vágyódva, nagyon nehezen. türelmetlenül és fogyó életerővel várt valakit. Rúthot várta.

— Rúth... — suttogta halk, szétfoszló szellőhöz hasonló gyenge hangon. — Siess... Nem bírom...

És nézte, nézte az ajtót.

*

Rúth kisírt szemmel sietett a mezőn át. Nem került ki az útra, ahol kényelmesebb és illendőbb is volt a járás olyan asszony számára, aki a gazdag Boáz felesége. Nem bánta, ha a tarlón összekarmolódik bokája s megtépődik a hogácsban drága és finom köntöse. A legrövidebb utat választotta, még ha ez volt a legnehezebb is. Noéminél akart lenni. Gyorsan. Minél előbb. Minden perc sok. És az ő szíve olyan teli a keserűségtől.

Mert mi történt? Ami már annyiszor, azóta, hogy a napával visszatért elhunyt apósa és elhunyt ura hazájába. Az történt, ami már annyiszor megesett, különösen azóta, hogy a nincstelen, jött-ment moabita özvegyet Boáz, a gazdag, hatalmas és gögös Boáz háza asszonyává tette. Az irigység nem hagyott nyugtót Rúthnak. A női irigység, mint a kígyó egyre ott sziszegett Boáz füle mellett. Ha váratlanul kiment ura után a szérűre s könnyű nesztelen lépéseit meg nem hallva a marokszedő lányok vígan tereferéltek tovább, nem egyszer megtudhatta Rúth, hogy mit gondolnak róla a pártában maradt júdeai leányok.

— Akármilyen gazdag ember a mi gazdánk — mondta egyszer Cipóra —, mégis csak szegényebb a legszegényebb aratónál is, akinek júdeai lány a felesége és jó vacsorát tud főzni az urának.

— Ez a moabita — húzta el a száját Lea — más gazdánál még szolgálonak se lenne jó. De hát Boáz könnyű volt befonni...

Rúth ilyenkor sietve tovassettenkedett. Úgyis mindig remegett ura színe előtt; túlzottnak érezte a szerencsáját és Boáz mellett túlkicsinek magát, az ilyen beszédek pedig egyenesen lesújtották. Ő igazat adott az élesnyelvű lányoknak és reszketve várta a napot, mikor majd Boáz is igazat fog adni nekik.

Egyedüli bástyája, vigasztalója és menedéke Noémi volt. Ilyen estéken Noémihez futott és odaborult az ölébe:

— Anyám, anyám — zokogta, mert már rég elszokott tőle, hogy napamnak nevezze Noémit, aki anyja helyett anyjává lett — anyám, anyám, mi lesz velem és veled, ha egyszer Boáz rájön, hogy méltatlan, sehonnai ügyefogyott asszonyt vett feleségül bennem?

A bölcs, szelíd, nyugodt Noémi ilyenkor megsimogatta Rúth zokogástól átnedvesedett, fekete haját.

— Az okos Boáz erre már régóta rájött, leányom, —

mondta bölcs mosolygással —, hiszen azért vett el téged feleségül, mert éppen ilyen asszony kell neki.

Aztán komolyabb hangon folytatta:

— Rúth, leányom, ne hallgass a mendemondákra és meg ne lássalak még egyszer sírni. Nézz Obedre, a fiadra! Talán nem a Boáz fia-e? És melyik férfi nézné ott az asszony érdemeit, ahol már az *anyának* vannak érdemei. Obed, Boáz hűségének örök záloga s az én szívem csak akkor kezdene fájni, ha valaki Obedre merne valami gonoszat mondani. De akkor nagyon fájna... Akkor már nem akarnék tovább élni...

*

Noéminek ezek a régi szavai csengtek Rúth fülében, mikor sírva futott át a mezőn, anyja háza felé. Hát most megtörtént. A Boáz gazdagságára és hatalmára éhes leányvetélytársak ime Obedet sem kimélik már. Ma délután halotta immár Obed gyalázását is. Összefutottak a lányok a mezőn és összedugott fejjel úgy függtek egymáson, mint a szőlőfürt.

Rúth csak a gyalázatos szavakat hallotta, de hogy ki mit mondott, azt már nem tudta kivenni:

— Láttátok a gazdánk fiát ma délután? Gyíkot fogott s addig szorongatta markában, míg a szegény kis jószág megdőglött.

— Ó, a gazdag Boáz fia, gyíkot fogdos, mint valami utcakölyök!? Így neveli az anyja?

— Neveli? Hogyan neveljen az, aki maga is neveletlen?

— Vérengző kis kölyök a tekintélyes földesúr fia.

— Mi lesz belőle, ha megnő?

— Mi lenne? Az, ami ma: csavargó. Mindig itt tekereg a földeken!

— Ha az anyja nem tud rá vigyázni!

— Ó, vigyázni! Vigyázhatnak rá, ahogy akarnak. Benne van a moabita vér, lator lesz abból.

— Szegény, szegény gazdánk.

Ch. Gliksberg: Virágzó mandulafák

Ch. Gliksberg: A művész felesége

— Minek vett el moabita nőt?!

— Kaphatott volna júdeai lányt is és most nem ilyen fia lehetne.

Tovább nem tudta hallgatni Rúth. Szívéből minden csepp vére a lábaiba futott s anélkül, hogy urát, vagy fiát megkereste volna, visszafordult Noémihez. Hamar! Gyorsan! Segítséget, tanácsot, erőt kérni. Itt a vég! Már Obedet is gyalázzák s egyszer Boáz csak meg fogja sokallani a füle körül dongó mérges zümmögéseket. Egyszer, rosszkedvében, majd szemügyre veszi Obedet... Ó, Istenem, hiszen olyan pajkos, olyan rakoncátlan az a fiú, mint egy párduc-kölyök...

Rúth már látta magát megszegyenítve s kiűzve Boáz házából az országúton. Balján a félig-moabita, méltatlan kis Obed. Jobbján a beteg, öreg Noémi, aki miatta újra hajléktalan lesz s aki annyira, de annyira megérdemelné már a békét és nyugalmat...

Rohant a mezőn át. És olyan hangosan zokogott, hogy hangja felijesztette a nyugovóra készülő fürjeket. Itt is, ott is, ijedten rebbent fel egy-egy madár botorkálva futó lábai előtt.

Úgy érezte, hogy utolsó pillanatban ért Noémi háza elé. Ha még egy percig tart az út, összeroskad szorongásában és boldogtalanságában.

Szinte bebukott az ajtón.

— Anyám! — kiáltotta már a küszöbön és rohant a sarokban álló fekhely felé — anyám! édes anyám, hallgasd csak...

És ekkor meglátta Noémi szemeit. A hű, tiszta, jószágos, okos, barna szemeket, melyekben a lélek és szív könnyökölt és a bölcsesség tündöklött. És ezek a szemek most zavarosak, megtörtek, távoliak, nagyon távoliak voltak. Az apósa Elimeleh, az ura Mahlon szemei a halálos ágyon...

Rúth torkát görcsösen szorította össze az új, a minden-nél nagyobb fájdalom. Noémi elmegy! Noémi itthagya! A hű, a jó, a nagyszívű Noémi, aki a bölcsessége, az ereje, a mindene ezen az idegen földön. Hol volt most az előbbi félelme és keserősége? Hol a pletykázó lányok, hol Boáz

s még Obed is!? Itt most csak a rettenetes fájdalom volt már, hogy az Egyetlen, akinek szeretetében mindig hiinni tudott, az Egyetlen, akinek szeretete őt elhozta hazájából idegen földre s itt vagyont, férjet, fiát szerzett neki, az Egyetlen, aki fenntartás és viszontszolgálat nélkül mindig, mindig szerette őt — most elmegy s itthagya mindörökre.

— Nagyon vártalak Rúth, — szólalt meg a csendben Noémi halk, mély, haldokló hangja. — Sokáig jöttél. S mit akartál mondani nekem? Miért sírsz?

Rúth dermedt kézzel kapott a szeméhez. Letörölte a könnyeit, mert égő agyán újra átfutottak a drága anya régi szavai: „...ha Obedet... fájni fog... nem akarok tovább élni...”

— De nem! — sikoltott belülről hangtalanul Rúth — élned kell! Akarom, hogy ne hagyj itt s birokra kelek miattad a halállal is!

És birokra kelt. Lenyelt könnyei végigcsorogtak arcán s ő mosolyra kényszerítette elkínzott ajkait:

— Dehogy sírok, anyám! Miért sírnék? Hiszen csupa örömhírt hozok neked! Ma délután a lányok a szérűn be nem teltek Obed dicséretével! Hogy milyen szép, milyen okos, milyen nemes az a fiú! Mennyire méltó Boázhoz és a júdeai véréhez!

Noémi haldokló szemei felcsillantak:

— Még! Mit mondjak még!? — kérdezte szomjasan.

— Ezek szép és kedves dolgok. Már szinte resteltem hallgatni. Képzeld — mondta és trillázva kacagott hozzá — az egyik lány még valami olyat is mondott, hogy... De nem, nem, ezt már mégse mondhatom el...

— Mondd! Mondd! — könyörgött elhalón Noémi és a szeme újra élni kezdett. — Mondd! Dicsérték! Magasztalták! A térdeimen ringattam a fiadat, az én unokám ő! Mit mondtak a lányok az unokámról?! Bölcs lesz? Hatalmas lesz? Tekintélyes lesz?!

Rúth összeszorult torokkal bólogatott. Ó, látta már, hogy a nagy birkózásban ő a gyengébb. Noémi hangja már haldoklik s még csak a szeme, a barna szeme él...

S most vérző, összetört, gyermeki szívének minden háláját oda akarta szórni Noémi haláloságyára. Most valami végtelen, hihetetlen, végső, tündökletes boldogsággal akarta őt elengedni a nagy útra. S mert a szeretet erősebb és hatalmasabb a bölcsességnél, a nagy, emberfelettien nagy erőfeszítésben az együgyű, tétova, gyámoltalan, kis moabita asszony ajkát elhagyta a legnagyobb ajándék, amit a távozó Noéminek adhatott:

— Anyám — suttogta öröms és lelkesedő hangon — a bűbajos Sára, aki tud a csillagokban olvasni, azt mondta, hogy királyok fognak sarjadni Obed ágyékából. Hallod anyám? Örvendezz! Királyi sarjadéka lesz Noémi és Boáz Obedjének...!

— Ó — sóhajtott mély, földöntúli boldogsággal Noémi — ó, áldassék az Úr, aki meghallgatta imáimat... Így már jól van, így már minden nagyon jól van, leányom!... így már jól van...

Mosolygó feje hátrahanyatlott párnájára. Fehér haja úgy csillogott homloka körül, mint a gyémántpor. Átlépett a nagy küszöbön boldog mosollyal az arcán anélkül, hogy észrevette volna...

Rúth zokogva vetette magát az elpihent testre és forró szájával végigcsókolta a lassan kihülő kezeket:

— Anyám! — kiáltotta a felszabadult fájdalom féktelen, átható hangján. — Anyám! Nem igaz! Hazudtam! Semmi sincs jól! Boldogtalan vagyok s te itt hagyta a boldogtalanságban, egyedül.

De Noémi ezt már nem hallotta.

Szeliden, boldogan, békésen mosolygott.

Ch. Gliksberg festőművész arcképe

Ch. Gliksberg: Utca Nevé Salomban

PATAI EDITH: CHAIM GLIKSBERG KIÁLLÍTÁSA A TEL-AVIVI MUZEUMBAN

A keleti nap tűzében égő, rohanó, építő, harcoló, az élet ezer különböző hangjától visszhangzó város közepette nyugodt, csendes, előkelő hűvösségben fogad a muzeum előcsarnoka. Két óriási, az egész falat befedő flamand gobelin előtt Weizmann, Dizengoff, Semarjahu Levin, Herzl mellszobra, néhány antik fotel között nemesvonalú kőpad... Ennyi elég, hogy elfelejtsük a jelen sok súlyos realitását és régi, régi muzeumlátogatások áhítatos hangulata fogjon körül. Így járjuk a muzeum termeit, ahol nagy európai zsidó művészek, mint Liebermann, Izraels, Lesser Ury, Chagall, Pissarro, Hirszenberg, Menkes, Raphael Chaimtzer, Leonid Pasternak, Gottlieb Oppenheimer a legkülönbözőbb irányokat képviselő művészete békésen megfér a mai palesztinai zsidó művészettel... Így járjuk a Dizengoff emlékszobát, amelyben a bejáratnál szemben Dizengoff mellszobra áll, a falakon pedig Tel-Aviv fejlődésének különböző fokozatait dokumentáló fényképeket és kéziratokat látunk. Így állunk meg az előtt a tágas ajtó előtt, amely Dizengoff érintetlenül megtartott lakásába vezet. Tel-Aviv atyjának emlékét hirdeti ez a hely és minden, ami köréje nőtt, összefügg a város és a muzeum alapítójának alakjával.

De a muzeum ma még külön szenzációval szolgál. Chaim Gliksbergnek, az új zsidó festészet kiváló képviselőjének kiállítását láthatjuk, egy olyan művészetet, mely európai eszközökkel, a nagy francia irányokon csiszolódva keresi tárgyát az új zsidó életben.

Ch. Gliksberg: Zsidó gyermek

Ch. Gliksberg: *A King Georg Street Jeruzsálemben*

Színes, meleg, eruptív művészet a Gliksbergé. Akár tájképet fest, a keleti táj furcsaalakú, mély természeti erőket kifejező fáival, akár a King Georg Streetet, lejtő és emelkedő vonalaival, akár virágzó mundulafákat, akár egy kis hallgatag utcát Nevé Salomban, akár csendéletet, akár emberi képmást — mindig úgy érezzük, nem a tárgy a fontos, hanem a szem, amely felfogja, tovább adja és a lélek, amely feldolgozza, átalakítja és színesen, gazdagon, saját sugárzásában megfürösztve vetíti ki a világba. Még a híressé vált Bialik-arc képek sem képeznek kivételt. Bármilyen szeretettel, a nagy ember, a nagy költő iránti alázattal közeledik a művész modelljéhez, ez a modell, mint a többi, alakul, változik, gazdagodik, új színekkel, formákkal, árnyalatokkal újul meg Gliksberg művészetében. Emellett ő az a művész, aki számunkra leghívebben megőrizte Bialik alakját. Itt látjuk a költőt hátradülve karosszékében, szinte kézzelfogható realitásban és mégis oly távolinak. Igen, ez Bialik, a nagy poéta, egy üldözött, megkínzott, százszor elbukott és százszor felemelkedett nép lelkének, erőinek és gyöngeségének legigazabb kifejezője...

Gliksberget mély kapcsolat fűzi Bialikhoz. Nemcsak hogy több portrét készített róla, de a toll erejével, a szó ezer színével is igyekezett megörökíteni képnyását. És különös, de az írás művészetében is Bialik egyik legszebb és egyben legjellemzőbb arcképét alkotta meg. Bialikról is finom, kifejező, a modell egyéniségét híven tükröző portrét festett. Csernichovszkynak, a zsidóság másik nagy költőjének alakját is megtaláljuk művei között. Ez, valamint Friedmann műkritikusról festett képei, a legjobb franciákra emlékeztetnek.

Míg ezeket a műveket és a többi, amelyeket, sajnos, nem reprodukálhattunk, nézzük, eszünkbe jut, hányszor és hányan próbálkoztak a zsidó művészet lét vagy nemlét kérdésének tisztázásával, hányan igyekeztek felelni arra a kérdésre, van-e sajátos zsidó művészet? A zsidó muzeum artisztikus környezetében eszünkbe jut ez a probléma, amely lekerült a felszínről, ahol ma égőbb, véresebb, sorsdöntőbb problémák várnak megoldásra... A zsidó művészet elvi kérdéseit háttérbe szorította magának a zsidóságnak lét vagy nemlét kérdése, de a művészet, az új palesztinai művészet megy a maga útján és a zsidó élet minden állomása formálja lényét, alakítja megjelenését. És formálja, alakítja a tenger szellője, a keleti nap forrósága, a chamszin, amely megtüzesíti a szemet, de bágyadttá nehezíti a szempillákat, formálja, alakítja még mindig a gazdag, színes, hatalmas Európa, a maga vulkánok felett épülő művészetével és kulturájával.

AMERIKAI HÉBER KÖLTŐKBŐL

EFRAJIM LISZICZKY: A PART FELÉ

— *Hová?*

— *A part felé, kormányosom!*

*Emeld fel szemed, nézd, csendes kékség tárul
A láthatár fehér ködéből, — ez vágyam partja,
Egy rőfnyi árnyék s pihenő, mit szomjazom.*

— *S a bűvös szigetek?*

— *Kerestem őket boldog keresésben,
Be jó, hogy nem találtam — s utolsó cseppig
Kiszívtam a remény édességeit.
Mit adhatnának még, ha megtalálnám?*

— *S életed álma?*

— *Elég, hogy álmodtam,
Elég, hogy lombja között ringatózott lelkem.
S mirrháját szedtem,
Mit adhatnának rejtett magvai?*

— *S a hívó boldogság?*

— *Csak visszhangját hallottam én.
Csak visszhangjának visszhangját figyeltem,
Mint messze tájakról felém fonódott...
És most nem visszhang, a hang maga hív
A csendes partnak néma kétségéből.*

— *S elhallgattál?*

— *Hétszerte szebb a csend, ha elhal az ének.
A fehér pillák összeragadnak a liliom szemén,
Mikor jóllakottan várja árnyékának kék alkonyát.*

A part felé, kormányosom!

I. B. FRUMKIN

A JERUZSÁLEMI UJSÁGÍRÁS PIONÍRJA

A palesztinai sajtó nemrégiben hosszú cikkekben emlékezett meg Izrael Ber Frumkinről, aki 40 esztendővel ezelőtt megalapította az első héber ujságot, a „Havazeleth“-et. Induláskor a lap „Die Rose“ címen jiddisül és „La Rosa“ címen a spanyol-héber idiomában, ladino nyelven is megjelent, de a két utóbbi rövid életű volt és csak a héber rózsa, a „Havazeleth“ tudott gyökeret verni a szent városban.

Frumkin bátorsavú, energikus ember volt, a régi palesztinai polgár és pionir pompás típusát képviselte. Sokat küzdött, harcolt életében és lapja a török uralom alatt, a szigorú cenzura idején is nyíltan szállt síkra mindazért, amit a zsidó közösség szempontjából fontosnak tartott.

A lap nyomdáját szigorúan szemmel tartotta a rendőrség, de a szedőknél mindig kéznél volt valami ártatlan, semmitmondó kézirat, amit hamar elővettek, ha a cenzura embere látogatást tett náluk. Így gyakran sikerült ki játszani az ellenőrzést és ha lapozgatjuk a „Havazeleth“ régi számait, meglep bennünket az a szabad levegő, amely a megfakult lapokból árad.

Frumkin az elsők között volt, aki felemelte szavát a „chaluka“ intézménye ellen és hangoztatta, hogy a diaszporából a szent földre küldött pénzt a zsidó fiatalok produktív foglalkoztatására kell fordítani. Sőt annyira ment, hogy szigorúan konzervatív zsidó létére az iskolákban a héber és arab nyelv tanítása mellett foglalt állást. Majd megalapította az első nyilvános könyvtárat, amelyet „Tifereth Jerushalaim“-nak nevezett.

Természetesen ez a működése több oldalról élénk ellenzésre talált, a „chaluka“ intézményének elszánt védői akadtak és támadásai alkalmat adtak Frumkinnek, hogy a zsidóság feladatairól való felfogását kiépítse és több cikkben kifejtse. És cikkei közül nem egy még ma sem vesztett aktualitásából.

De nemcsak belső zsidó ügyekben szállt síkra meggyőződéséért az első zsidó ujság szerkesztője. A kormánnyal szemben is gyakran hangoztatott ellenvéleményt. Általános feltűnést keltett az a vezércikke, amelyet a Krieger-ügyben írt és amelyért 3 hónapi börtönnel és lapjának erre az időre való betiltásával büntették. Maga a Krieger-ügy érdekes fényt vet az akkori viszonyokra. Joseph Krieger a jeruzsálemi pasa első képviselője volt és mint ilyennek részt kellett vennie az Egyesült Államok konstantinápolyi követének, Wallace generálisnak fogadásán. A nagykövet egy péntek délután érkezett és Motzánál, amelyet akkor még Koloniának hívtak, akarták üdvözölni. De a nagy vendég késett és Krieger, aki hithű zsidó volt, nem várhatta meg, hanem még a szombat beállta előtt visszatért Jeruzsálembe. A nagykövet, aki különben sem volt barátja a zsidóknak, nagyon felháborodott ezen. Hiába védte a pasa emberét. Az amerikai engesztelhetetlen volt. A zsidónak mennie kellett.

A „Havazeleth“ legközelebbi számában éles vezércikk jelent meg, amely támadta a nagykövetet vallásellenes magatartásáért és csodálkozást fejezett ki afölött, hogy Lincoln hazájának képviselője ilyen türelmetlenséget tanúsított.

Ezt a cikket angol fordításával egyetemben valaki odacsempészte a nagykövethöz, aminek eredménye aztán Frumkin letartóztatása lett. Frumkin megszenvedett bátor-

A „Havazeleth“ címlapja

ságáért, de az igaz ügyet mégis diadalra segítette. A vezércikket követő viharban tisztázódtak a fogalmak és Krieger visszakerült állásába.

Izrael Ber Frumkin fia ma a felső bíróság tagja Jeruzsálemben, unokája pedig az első női ügyvédek egyike. Hatalmas fejlődést hozott az elmúlt 70 esztendő a szent város számára. A török uralom alatti problémák elhalványultak, új küzdelmek, új nehézségek súlyosodnak a jiusuvra. De a Frumkin-ház kapuja felett ma is a „Havazeleth“ szó köszönti az érkezőt.

A ház ura, Frumkin felsőbíró pedig hűszkén beszél

I. B. Frumkin arcképe

az ifjú évekről, mikor ő is egészen zsenge korban, mint az apja, munkatársa és segítő szerkesztője volt a „Havazeleth“-nek. Irodalmi cikkeket, kritikákat írt az akkori egyetlen jeruzsálemi lapba, amely címlapján azt hirdette, hogy „híreket közöl a Szentföldről, tudósításokat Egyiptom és India titkairól, eseményeket Syria országaiból...“ A kor levegője árad ebből a címlapból, de a küzdelmeket, amelyek mögötte folytak, korát megelőző modern eszközökkel vívta a „Havazeleth“. Gad Frumkin meghatottan lapozza a régi füzeteket és a munkatársak közül mi is meg-

hatottan pillantunk meg egyes neveket Magyarországból. Bacher Simon, a héber költő, Bacher Vilmos atyja, szorgalmas munkatársa volt a lapnak, mely helyt adott fiatal zsidó tehetségeknek a világ minden tájáról.

Sokan, akik a „Havazeleth“-ből indultak el, más területeken érkeztek be, Gad Frumkin, a felsőbíróság tagja, a héber egyetemi szövetség elnöke a palesztinai törvénykönyvet, a török jogon alapuló Medzselét ültette át héber nyelvre. Jogászi munka ez, de gyökeres héberségét a „Havazeleth“ talajából merítette.

Patai Edith.

FEUERSTEIN EMIL: CERTIFIKÁT...

Történik néha, hogy valamely közösség mindennapi életében ki tudja merről s honnan egyszerre egy idegen szó bukkan fel, melynek létezéséről addig ki mit se tudott. A szó vagy kifejezés öseregű hatalommal lép fel, jogot kér és semmi kötelességet el nem ismer. Tombol, dühöng mint a vihar, felépít valamit és mindent elmos mint a hullámozó tenger.

Példának okáért vegyük ezt a kis borzas, értelmetlennek tűnő szócskát, mely buta gagyogással halmozza az „e“ betűket „entente“, mely úgy hangzik mint a dajkamese („tente baba tente“), mely együgyű bambasággal, használatlanul és elporosodva állt a szavak nagy raktárában. Olyan üde volt és ép a háború kezdetéig, mint a teremtés legelső napján. Sose használta senki. S ime, világhírű lett máról holnapra. Bejárta hetykén az egész világ-sajtót, létezni nem lehetett nélküle. Tekintélyén alulinak tartotta máshol mint az első oldalon megjelenni s ott is csak úgynevezett „fettdruck“-ban. A személyiségére is gondot viselt, lefordíthatatlan maradt minden világnyelven s kárörvendőn kuncogott azokon, akik őt körülírással vagy más szóval kitűrni akarták. Sőt volt benne fufang elég, hogy szerényebb riválisát „Cordiale“ urat lefejtse magáról és valahol elveszítse a világműködési diadalúton, melynek folyamán a születet diktátor makacsságával világrészeket, népeket és nyelveket hajtott hatalmának igájába.

Ilyes vészterhes, kegyetlen, pusztító jelenséggé vált csak nem is régen az egész zsidó nép számára az a négytagú szó: „certifikát“. A zsidó lét minden borús-derűs jelensége nem elég ahhoz, hogy e rövidke kis kifejezés mélységéig hatoljunk. Olyan ez a szócska, mint a hűtlen faluszépe, hányan váltak meg az élettől miatta. Valami egészen ritka és magasztos dolog bujt meg valahol a tíz betűje között s lassacskán tízezrek számára fény gyűjtőpontja, munka, valóságos öröm és szabadság megtestesítője vált belőle. Minden kezdet kapuja, alagút világosodó szája, új, megújuló élet ígérete. Egyszerre robbant nagy döbbenéssel egy nyugtalan nép keserű életébe, hogy minden vágyódást és óhajt magába foglaljon, a még menthető maradéktértek kerete legyen. A lélek legbensőbb szentélyébe ette magát lassan bele. Gyűlölettől izzó, fájóruhet által félrevezetett közép- és keleteurópai kis falvakban és városkákban, csöndes tanyákon és metropolisok színes, zengő utcáin hallatszik egyszerre, fiúk, lányok vele alszanak el és vele ébrednek fel. Sőt, úgy várnak rá kifáradt torokkal és fénylő szemekkel, ahogy a boldogságra, a szerencsére vár-

nak, mely egyszerre majd az égből csöppen és betölti üres életüket. Sőt, úgy várnak rá valóban, mint a zsidók a messiásra, aki megváltja egyszeriben őket, szükségből tágaságba s elnyomásból szabadságba vezeti őket. Sőt, több annál, maga a Messiás lett „in personam“. Benne vált ez a laza fogalom a modern időknek megfelelően konkrét valósággá, benne és általa öltött testet.

Tíz, tizenöt évvel ezelőtt senkise ismerte a szócskát, mely ma mint az igazság istennője, bekötött szemmel tartja élet és halál mérlegét a kezében. Tegnap még ismeretlen senki volt és ma milliók sorsa függ tőle, ma „igen“ és „nem“: *certifikát*.

B. Frumkin unokája, Szaada Frumkin, jeruzsálemi ügyvéd

KISS ARNOLD: BÚCSÚ SEVILLÁTÓL

(Emlékezés a hazájukból az
1492. évben kiűzött egykori
andaluz zsidókról.)

Megyek már, megyek, távozom a földről,
Hol bölcsőm ringott régi hajnalokban,
Ahonnan most ti úgy kergettek engem,
Mint sebzett gímet üznek a vadonban;
Egy percre még, hadd búcsúzzam hazámtól,
Csak néhány könny... és aztán indulok,
Míg csókjaím az ajakomon égne:
Leroskadok... még menni nem tudok.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Hol gyermekvágyam délibábja lengett,
De hadd csókoljam falát még a háznak,
Hol édesanyám altatója zengett,
Óh, hadd boruljak küszöbére sírva:
Ott ifjuságom álma szendereg,
Még beszívom ez álmokat szívembe
És indulok... és aztán elmegyek.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Ahol a tavasz bűbajos varázsa
Tüzes mámorba részegített egykor...
De vár rám a narancserdők fája,
S a pálmaliget holdas éjszakája,
— Ott voltunk egykor ketten boldogok —
Hadd vágjak onnan vándorbotot mostan,
És elmegyek... és aztán indulok.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Hol gyermekeim hűségre neveltem,
Hol spanyol hazám örömét és bűját
Mint pecsétgyűrűt szívem fölé tettem;
S hol kis fiaim játszottak a porban:
Búcsúra várnak kertek, ligetek,
Még átölellek: gliciniák egyszer...
És indulok... és aztán elmegyek.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Hol gitáromnak édes fája zengett,
Hol spanyol mámor szirventái sirtak,
S lágy madrigálok kobozai pengtek —
Még egyszer hárfám, hadd csókoljam húrod
Te elrepedtél — szívem is reped,
Hiszán dal nélkül elepedek szomjan,
Egy búcsúdalt!... és aztán elmegyek,

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Hol minden rögöt véremmel szerettem,
Hol kardom villant s dobjaím peregtek,
S hazámért halni soha nem remegtem —
Még fölhangok a bérci hegytetőre:
— A sziklasírban ifjak, gyermekek, —
Az én fiaim meghaltak e földért,
Megcsókolom... és aztán elmegyek.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Hol lázas aggyal alkottam szünetlen,

Hol nincsen kő és nincsen egy szilánk sem,
Amelybe lelkem belé nem leheltem,
Ecsetem... vésőm... író tollam... kardom...
Gigászi márvány... örök remekek...
Amit alkottam: búcsút veszek tőlük,
Megcsókolom... és aztán elmegyek.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Hol apáim és anyáim pihennek,
A sevillai csöndes temetőkből
A tujabokrok, füzek integetnek...
S én kimegyek a hallgatag sírokhoz,
S átölelem a néma köveket...
Fonnyadt fűszálat viszek az utamra,
Megcsókolom... és aztán elmegyek.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Ahonnan üztök s idegenbe vertek,
Viszem a lányom, megcsúfolt virágom,
S a fiamat, kit halálra kerestek...
Koldusgúnyámat, bántott szegénységem:
Én érzem: mindent elvihetek,
Óh, csak a szívem nem tudom elvinni...
Az itt marad... bár én már elmegyek.

Megyek, már megyek, távozom a földről,
Nincs más utam, csak futni, menekülni,
De kergessetek bár a nagy világba,
A szívemet nem tudjátok elűzni;
Vándorbotommal búcsúzóra intek,
Andalúz hegyek! Isten veletek...
A szívem, szívem kiszakadt belőlem:
Megcsókolom... és aztán elmegyek.

Ch. Gliksberg: Palesztinai tájkép

EMLÉKEIM HERZL TIVADARRÓL

Jól tudom, hogy e visszaemlékezések látszólag más Herzlről szólnak, mint akit a jelen ismer. Legyen szó itt mindenekelőtt az egykor híres, ma teljesen feledésbe sülyedt íróról, kinek alakját a lassan, a halhatatlanságba nővő cionista politikus mindjobban elhomályosítja.

Kora ifjúságomtól kezdve bizonyíthatom azonban, hogy létezett egy lelkesen szeretett, egész Ausztriában titokban és nyilvánosan tisztelt, magyar származású író, aki Budapesten született s akit én már régen tiszteltem akkor, midőn a cionizmus még csak ködös kis felhő formájában jelent meg a szellemi világ egén. Herzl Tivadar akkor a „Neue Freie Presse“ első tárcaírója volt és elbájolta olvasóit, majd fájó érzelmektől áthatott, majd csillogó szellemességű írásaival, melyekben az érzés igazi mélysége az ész kristálytisztaságával párosult. A lehelletkönnyű súlyosnak tetszett nála, a súlyos nehezett pedig nagyon tetszetős, egyszeriben felfogható formában tudta előadni, s nemcsak gúnyolódó skepticizmusa, hanem aforizmáinak nagyszerű csiszoltsága árulta el, mennyit tanult Párizsban az általa mindenek fölött becsült Anatole Francetól. Senki sem tudta nálánál jobban önkéntelenül visszaadni a hécsiek akaratát s egy kollégáját társszerzőül véve, a Burgtheater számára is írt egy kitűnő hozzávalókból művészi felszolgált, ízléses kis vígjátékot. Azonfelül feltűnő szépségű, békés természetű, tetszetős, vidám férfi volt, szóval a régi Ausztria polgári s talán arisztokrata köreiben nem akadt nálánál jobban szeretett, becsült, híresebb, ünnepeltebb író a századforduló folyamán.

Váratlanul nagy lökés érte ezt a népszerűséget. A múlt század utolsó éveiben szivárgott szerte a hír mindenfelé (senki sem gondolt komolyan rá, hogy átolvassa a füzetcskét), hogy az elegáns, nemes, szellemes Causeur valami förtelmes traktátumot írt össze, mely nem kevesebbet és nem többet akart, mint hogy a zsidók hagyják ott házaikat, villáikat, üzleteiket és irodáikat s csapostul, papostul telepedjenek át Palesztinába és ott egy népet alapítsanak. Barátainak első válasza hosszankodó sajnálkozás volt a hétszer okos, nagytehetségű író e „ballépése“ fölött, melyre a tipikus hécsi reakció, a csúfolódó vidámság által való elintézés következett. Karl Kraus egy röpiratot lött ki ellene, amelynek hegye, a cím, örökre Herzl bőrébe fúródott: „Koronát Cionnak“. Midőn komolyan, nagyszerű tartással a színházba lépett, minden oldalról súgták-búgták „Cion királya“, vagy „Öfelsége megjelent“, minden beszélgetésből, tekintetből csakúgy sugárzott titokban a gúnynev feléje. Az ujságok túltettek egymáson a gúnyolódásban, amennyiben a főszerkesztő el nem tiltotta, hogy a „cionizmus“ szó a hasábkön megjelenjék, amint az a „Neue Freie Presse“-nél történt. Talán senki sem volt annyira a gúny céltáblája ebben a csúfolódó kedvű városban a század elején, mint Herzl Tivadar, s ama másik nagy férfiú, aki szintén egyesegyedül és mindenkitől függetlenül állított fel és képviselt egy magasztos, nagy gondolatot, mint sorstársa, s kinek hetvenéves születése napját a magas fakultás még mindig nem találta üdvözlésre méltó alkalomnak — *Sigmund Freud*.

Nyiltan be szeretném vallani, hogy minden szeretetem és becsülésem szintén csak a ma elfeledett író, Herzlnek szólt. Mióta csak rendesen olvasni tudtam, minden cikkét áthetűztem, képeztem magam rajtuk és csodáltam szerzőjük műveltségét: még ma is emlékszem csaknem minden tárcára (a gyerekkori emlékek legyőzhetetlenek), csaknem

úgy mint Rilke és Hoffmansthal első verseire, melyeket az iskolapadban olvastam. Számomra nem létezett nálánál magasabb tekintély, senkinek ítélete nem emelkedett az övé fölé. Így egészen természetes volt, hogy a gimnáziumból kilépve, eszem ágában sem volt valaki máshoz egy éppen megírt novellával fordulni, mint hozzá, ki számomra legjobban szeretett, legfontosabb bíró volt. Nem ismertem személyesen s nemigen találtam hozzá vezető utat — s így a fiatalság soha vissza nem térő hátorságával, holdog naivitásával úgy döntöttem, hogy felkeresem a szerkesztőségben, hol a szépirodalmi rész vezetője volt. Megérdeklődtem, hogy mikor van fogadóórája, azt hiszem délután kettő és három közt volt s egyszer minden habozás nélkül elmentem hozzá. Nagy csodálkozásomra azonnal bebocsátottak s egy szűk, egyablakos, por- és nyomdaolajszagú szobácskába jutottam s hirtelen, anélkül, hogy lelkileg összeszedhettem volna magam, előtte voltam. Udvariassan felállott s ülőhellyel kínált meg az íróasztala előtt. Udvariasságának természetes, elbájoló volta ez első pillanatban s később, minden vele való újabb találkozáskor újból megigézett. A francia iskolából származott ez az udvariasság, mely az ő fenséges alakján, megjelenésén királyok, nagy diplomaták modorára emlékeztetett. Nemcsak szelleméből, de testi lényéből származhatott a vezéri szerep gondolata. Akaratlanul alárendelte neki magát az ember, egyszerűen imponáló külsőségéből kifolyólag.

Nagyon barátságosan helyet kínált meg és kérdezte: „Mit hoz számomra?“ Valahogy eldadoztam, hogy egy novellámat szeretném neki megmutatni. Áadtam és ő megszámlalta a kézzel írott oldalakat, érdeklődve az első oldalra nézett és hátradült. Bizonyosfokú ijedtséggel vettem észre, hogy azonnal, jelenlétemben az olvasáshoz fog. Hosszúaknak tetszetek a percek és tudatosan azzal töltöttem ki őket, hogy oldalról, óvatosan arcát figyelni kezdtem. Hibátlanul szép volt. A fekete, lágy, gondozott körszakáll tisztává, csaknem négyszögletessé tette az arcát, melyet az egyenes, középre állított orr nem zavart, sem a magas, lágyan domboruló homlok. Ezt a csaknem túlságos egyenletességet, a képszerű arcot elmélyítették a lágy, mandulaformájú, nehéz, fekete, melankolikus pillájú ősrégi, keleti szemek, melyek az ezeréves melankólia lelki súlya nélkül a különben francia, Alphonse Daudet-szerűen elrendezett archól, a nőorvos vagy a „szép férfi“ típusát csinálták volna. Ügylátszik észrevette, hogy figyelem, mert a lapozás közben élesen, azonban minden szigorúság nélkül, rám nézett. Ő hozzá volt a megfigyeltséghez szokva, talán kedvére is volt, ha megfigyelték. Végre átfordította az utolsó lapot, furcsa mozdulatot írt le a kezével. Összerakta a lapokat, kék ceruzával ráírt valamit, majd egy fiókba tette az egészet. Csak azután, egy körülményes, látszólag hatásra beállított mozdulattal (valami csodálatosan színházszerű sose tágitott mellőle) hozzámfordult s nagyfontosságú közlés tudatával mondotta: „Elfogadom a novellát“.

Ez sok volt, hallatlanul sok, abban az időben szentély volt a tárca, ahova csak a teljes értékűeknek, az öszülőknek volt bejáratuk, s csak a fiatal Hoffmansthalnak sikerült egyszer ezt a szent varázst megtörnie. Herzl mindenfelét kérdezett aztán, mit tanulok, azonban nem maradt sok időnk a beszélgetésre s azzal az óhajjal bocsátott el, hogy mutassak neki nemsokára megint valamit. A novellát lehozta kis időre rá, sőt többet is tett, amit szintén nem vártam tőle. Egyik rákövetkező tárcájában minden beveze-

tes nélkül utalt arra, hogy ismét vannak fiatalok Bécsben, akiktől egyet-mást olvashat az ember, s engem nevezett meg. Az első alkalommal történt, hogy valaki spontán, valamilyen természetes bizalomból kifolyólag a nagy nyilvánosság előtt felbátorított, s semelyik pillanat sem olyan döntő és felejthetetlen egy irodalmi pályafutásban, mint az ilyen első, nem várt bátorítás. Azóta mindig, mintegy kötelezettségnek éreztem, hogy éppen Herzl Tivadar volt az, aki (inkább ösztönszerűleg, mint a véghezvitt munka alapján) bizalommal volt hozzám, s ma ugyanolyan hálás vagyok, mint azon első meglepett órában.

Többször láttam aztán, nem túlságosan gyakran, persze, mert Németországban folytattam tanulmányaimat, s ha Bécsbe jöttem, visszatartott a tisztelet, hogy igénybe vegyem az idejét, azonban ritkán történt, ha a színházban látott, hogy hozzám ne lépett s néhány barátságos szóval a munkámról ne érdeklődött volna. Közben, az ember iránt érzett hála folytán megismerkedtem a gondolattal, mely őt mindjebben foglalkoztatta, figyelemmel kísértem a cionista mozgalmat. Kisebb gyűlésekre is eljártam, melyeket jórészt a kávéházak pincéiben tartottak, s az egyetemen mind gyakrabban találkoztam legnemesebb tanítványával, Martin Buberrel. Valamirevaló kapcsolat azonban sehogy sem jött létre, hidegen hagytak a diákok, akiknek számára az elégtételi képesség a zsidóság magvát képezte és a vitaestéken mindjebben elidegenített a ma hajosan elképzelhető tiszteletlenség, amellyel éppen az első tanítványok Herzl személye iránt viseltettek. A Keleteurópából származók szemére vetették, hogy nem ismeri a zsidóságot, még csak a szokásokkal sincs tisztában, a nemzetgazdászok tárcaírónak tartották, s kiki nem éppen a legtiszteleteljesebb módon hozakodott elő a maga panaszával. A szellemi alárendeltség képességének teljes hiánya tartott engem távol e köröktől. Tudtam, hogy a saját véleményük ellenére szótlanul segítő, magukat teljesen megadó, különösen fiatal emberek mennyire hiányoztak Herzlnek, s ez a veszekedő, berzenkedő, titokban Herzl ellen lázadó szellem azonnal elidegenített a mozgalmától, melyhez Herzlért, magáért, kíváncsian csatlakoztam volna. Mikor erről beszélgettünk egyszer, nyíltan bevallottam neki. Kissé kesernyésen mosolygott és mondotta: „Ne felejtse el, hogy mi évszázadok óta problémákkal való játékhoz, gondolatokkal való harchoz vagyunk szokva. Mi zsidók, kétezer év óta nem rendelkezünk történelmileg a gyakorlattal, hogy valami kézzelfoghatót teremtsünk. A feltétlen odaadást el kell először sajátítanunk, s jómagam máig sem tanultam ezt meg, mert még mindig tárcákat írok néha-néha és még mindig a Neue Freie Presse tárcarovatának szerkesztője vagyok, pedig kötelességem lenne az egyen kívül minden gondolatot elfojtanom, s más cél érdekében egy vonást sem papírra vetni. Azonban én már a javulás útján vagyok, s talán tanulnak a többiek majd velem együtt.“ Emlékszem, hogy mély benyomást tettek rám e szavak, mert tudat alatt zavarólag hatott ránk, hogy Herzl hosszú idő folyamán nem bírta magát elhatározni, hogy feladja állását a „Neue Freie Presse“-nél. Mi azt hittük, hogy ez a családja miatt van. Hogy ez nem így volt s hogy ő magánvagyonát az ügynek áldozta, csak később tudta meg a világ, s hogy ő maga mennyit szenvedett e kettősség alatt, azt e beszélgetésén kívül naplóiban lévő számos feljegyzés bizonyítja.

Többször láttam aztán, a találkozások közül azonban egyre különösen, felejthetetlenül emlékszem, talán, mert az utolsó volt. Külföldön jártam s csak levélbeli kapcsolatot tartottam fenn Béccsel. A városi parkban találkoztam vele végre. Valószínűleg a szerkesztőségből jött, lassú léptekkel, kissé meggörnyedve, gondolatokba mélyülten. Járása nem volt ruganyos többé. Udvariisan köszöntem és tovább akartam menni, gyorsan felegyenesedve felém tartott azon-

ban, s kezét nyújtott: „Miért rejti el magát? Igazán nincsen szüksége rá“. Érdememül tudta be, hogy oly gyakran külföldre menekültem. „Az egyetlen út“, mondotta. „Külföldön tanultam mindent, amit tudok. Csak ott szokik hozzá az ember a távolságokban való gondolkodáshoz. Meg vagyok róla győződve, hogy nem lett volna bátorságom az első koncepcióhoz, szétrombolták volna, míg fogamzásban, növéshen volt. Azonban hál' Istennek, már készen volt, mikor idehoztam, így nem tehettek mást, mint hogy a lábukat felemeljék.“ Elkecseredetten beszélt aztán Bécsről. Itt találta magát a legnagyobb akadályokkal szemben, s ha nem érkeznének kelet felől és Amerikából új kezdések hírei, ő bizony már elfáradt volna. „Általában“, mondotta, „nagy hibám volt, hogy későn kezdtem hozzá. Adler Viktor már harmincéves korában a szociáldemokrácia vezére volt, harcos éveinek erejében, teljében, a történelem nagyjairól nem is szólva. Egy fiatal, szenvedélyes, okos emberre lenne szükségem, aki velem és belőlem gondolkodik. F.-ben volt eleinte minden reményem, ő azonban túlságosan lágy s nem ért a politikához. Ha tudná, mennyire szenvedek, midőn az elvesztett évekre gondolok, mennyire bánt, hogy nem fogtam neki korábban feladatombnak. Minden rendben volna, ha egészségem olyan lenne, mint az akaratom, azonban nem lehet, nem lehet visszavásárolni az éveket.“ Megkíséreltem valami kellemeset mondani és a hatásról beszéltem, melyet az ő gondolata külföldön támasztott, sok emberről, akik boldogok lennének, ha megszoríthatnák a kezét és figyelmeztettem, hogy nem érzi-e ő saját maga is, mennyire kinőtt ő ebből a Bécsből, ebből az Ausztriából s elér messze a világ legtávolabbi vidékéig. Szomorúan mosolygott: „Igen, ti fiatalok, ti azt hiszitek, hogy siker. dicsőség már minden. Nézze (s hirtelen, szép s valóban erősen ezüstös szakállára mutatott) tüntesse el a fehér szálakat a szakállamból, a hajamból, s odaajándékozom önnek az egész dicsőségemet.“ Nagy darabon elkísértem még, csaknem hazáig. Ott megállott, kezét nyújtott és mondotta: „Miért nem keres fel sohasem? Sosem járt ön nálam. Telefonáljon előbb, majd találom időt az ön számára.“ Megígértem azon szilárd elhatározással, hogy nem fogom az ígéretet betartani, mert minél kedvesebb számomra, annál jobban tisztetem az idejét. El voltam tökéltve, hogy nem megyek el.

S mégis elmentem hozzá, rövid pár hónap múltán. A betegség, melynek súlya alatt már előbb meggörnyedt, magával ragadta őt, s csak a temetőbe kísérhettem. Most huszonöt éve. Sajátos júliusi nap volt, sosem felejtí el, aki átélte. A város minden pályaudvarán, éjjel-nappal minden vonaton emberek érkeztek a szélrőzsa minden irányából, mindenféle országokból, nyugati, keleti, orosz, török zsidók. kis városkákból, százféle tartományból özönlöttek egyszerre, a hír rémülete még az arcok vonásaiba merevedve. Sohasem volt tisztábban érezhető az, amit csetepaték. szavak kereplése láthatatlanná tett, hogy egy nagy mozgalom vezére tűnt el vele a harcok színhelyéről. Végnélküli volt a menet. Egyszerre észrevette Bécs, hogy nem egy tárcaíró halt meg, s nem egy író vagy közepes költő lehelte ki lelkét, hanem azon gondolatalakítók, formálók egyike, akik egy országban, egy nép keretén belül óriási időközökben emelkednek fel győzedelmesen. Tolakodás támadt a temetőnél. Túl sokan özönlöttek egyszerre a koporsóhoz, sírva. jajgatva, vadul kitörő kétségbeesésben tobzódtak, csaknem dühöngve a fájdalomban. Minden rend gátját áttörte a szomorúság, a fájdalom őszerejű extázisig korbácsolt zuhataga, amint azt sem azelőtt, sem azóta nem láttam. S ezen a rettenetes, egy milliós nép szíve mélyéből felviharzó fájdalom nagyságán fogtam először fel, mennyi szenvedélyt, reményt vitt ez az egy, magányos ember egyetlen gondolat ereje által a világba.

BARÁT ENDRE: KÖLTŐK A VIHARBAN

A zsidó költő és művész apothoeziszát kellene megírni. És beszélni kellene róluk áhitattal, rajongással, hogy a zsidó fiatalság megtanulja: hallgatni kell rájuk, hinni kell bennük.

A fiatalokhoz szeretnék most szólni! Hozzátok, akik tanácstalanul és jövőtlenül várjátok, hová sodor benneteket az új, vad, kíméletlen idő fergetege.

Tépett, sebzett, de élő, lüktető szívek dobhannak felétek a költők verseiből, a művészek alkotásaiból. Megpróbáltatásos, de mégis bizakodó szívek sóhaja, vágya, fájdalma és öröme lobog minden rimből és strófából, gyász és ujjongás, aléló bánat s könnyes vidámság, daloló optimizmus vergődik, lüktet, kacag és viharzik felétek. Táruljon elé a lelkünk, mint a szomjazó virág, hadd üdítsen fel a szivárványosan szép sorok zengő mámora. Hallgassátok a szavak színes szimfóniáját, a drága, csodálatos erőt adó, hitet tartó, bűvös szavakat.

Szeretném a szívekbe oltani a kérést újra és újra: *nyissuk meg fülünket és lelkünket a zsidó költő és a zsidó művész lelkendező hangja előtt.* Rezdülésében egy hatezeréves nép szenvedéseinek tapasztalata, hite, ereje, istenfélelme izzik. Ez a hang felétek kiált, fiatalok felé, akik iránytvesztetten botorkáltok a vad időben.

Jesajás próféta könyvében olvashatjuk ezt a sort:

Ch. Gliksberg: D. A. Friedmann műkritikus arcképe

„Kőfalaidra virrasztókat állítottam és egész éjjel szüntelen nem nyugosznak.”

Az elvakultság és a gyűlölködés sötétjében hangos, kiáltó szóval ébresztgetnek benneteket a költők, a tisztaság és a szépség őrzői, a reménység és a bizodalom hirdetői. Csak állnak a virrasztók a kőfalon, ahová elhivatottságuk rendelte őket. Állnak a mélyvizű sötétségben — és egész éjjel szüntelen nem nyugosznak. Sok viharban kiáltozott, sok gyászon átzokogott, tömör, érces hangon szólongatnak benneteket: „El ne aludjatok! Maradjatok ébren a gonoszság fagyos, hófúvásos éjszakáján. Jaj az alvóknak! Irgalmatlan jégpáncél vesz körül benneteket, el ne aludjatok, mert megfagytok a csüggedés dermedésében!”

Oly hosszú az éjszaka, de egész éjjel szüntelen nem nyugosznak a virrasztók. A költők, a művészek. Nem nyughatnak ők, Isten áldott strázsásai. Mert szólniok kell akkor is, ha százezrek hallgatnak, vagy ha százezrek hazugságot kiáltanak, nékik az igazat kell harsogniok! És szembe kell szállaniok az irigységgel és megalkuvással, a holt közönnyel s az élő gyűlölettel.

Talán soha a történelem folyamán nem volt oly egyformán szenvedésteli, üldözött, megkínzott, megszégyenített és fenyegetett a zsidó sors széles e világon, mint napjainkban. Sohasem szorultunk rá jobban a testvéri szív megértésére, az egymást bátorításra, az egymásban bizásra, mint ezekben a minden szépséget és minden jóságot megcsúfoló időkben.

Az önzés, cinizmus, felelőtlenség s hazugság ájult homályában felétek ragyog ősi kulturánk örökkévaló lángja. Zsidó irodalom és művészet, melyben ott sugarasodik Bibliánk időközön és eseményeken felülálló szentsége, hagyományaink őriző bölcsesége, agadaink vigasztaló, elandalító meséi, — zsidó irodalom és művészet, melyben benn lüktet jóakarásunk, hazaszeretetünk, ártatlanságunk büszke tudata. Irodalom és művészet, melyben ott él kiirthatatlanul, eltaposhatatlanul, megölhetetlenül: az igazság. Az igazságunk!

Mikor a francia forradalomban *Marat* merényletét, *Corday Saroltát* kivégezték, az egyik hóhérlegény arculütötte a levágott szép fejet. A nyomorult pribék inzultusára — azt mondja a legenda — a dicső leányfej arca elpirult. *Corday Sarolta* nemessége és büszkesége tovább élt életénél.

A zsidóság nemzedékei sorra elpusztulhatnak, de igazságuk büszke tudata, tetteik nemessége, önzetlensége és érdeme tovább él életénél. Élni fog az idők végezetéig, élni fog a betű örökkévalóságában, a gondolat halhatatlanságában, az eszme fenségében.

Anno 640-ben Amru vezér felégethette az alexandriai könyvtárat, de nem vethette máglyára a könyvekből áradó szellemet. S lám, maguk az elhamvadó tekercsek még pusztulásukban is a tisztaságot szolgálták, mert *Amru fürdőket fűttetett* velük.

A tisztaságot szolgálják holtukban is a zsidó költők, írók és művészek. Az igazi kultúra tisztasága,

szépsége, harmóniája s hecsülete él a műveikben.

A zsidó lélek hűséges virrasztói hangos szóval kiáltanak a dermedt csöndbe, míg szilárdan állnak hitük megdönthetetlen bástyáin. *Hozzátok szólnak, jeleljetek! Hívnak benneteket, jöjjetek! Álljatok ti is a kőfalakra virrasztóknak! Hozzátok el hűséges és a jobb zsidó jövőt építő akarásokat. Jertek és őrizétek az istenfélelem, az emberszeretet, az igazság, a jog, az irgalom örök zsidó ideáljait. Tegyetek hitet amellet, hogy az új időkben vannak az időkkel gerincesen és bátran szembenéző, új magyar zsidók is. Fiatalok, kik az emberi értelem és emberi szív mai, apokaliptikus zűrzavarában visszamenekültek a bibliai idők szent és világokat átformáló eszményéhez: az ősi zsidó szellemhez.*

Théba közelében, a Nilus balpartján állnak a világhírű Memnon-szobrok. III. Amenhotep királv emeltette őket egy nemzedék évtizedekig tartó robotja árán. Az óriás kőbálványokról azt mesélik, hogy *napkeltekor zengő hangot adnak.* A tudósok úgy magyarázzák ezt a tüneményt, hogy a szobor anyagát alkotó kavics és kvarceres homokkő éjjel a hűvösségtől és a harmattól összehúzódik; reggel, ha

rásüt a nap, hirtelen megmelegszik és kiterjed. Eközben repedések támadnak benne, így keletkezik a zengés.

A néphit azonban mást tart. A monda azt tartja, hogy Memnon az ő anyját, *Eost*, a *Hajnalt* köszönti zengő szóval.

A vérrel, könnyel, verejtékkal emelt köszobrok zengő csodájára kell hogy gondoljunk, amikor zsidó költőkről és művészekről beszélünk.

Zengjetek, ti élő, sajtó Memnon-szobrok! Ti tépázottlelkű zsidó költők. Zengjétek azt tovább, hogy hinni kell, hogy bízni kell, hirdessétek, hogy a leg-hosszabb éjszakának is megjő a virradata. Zengjetek tovább! Verjétek fel a közöny sivatagának halálos némaságát. Zengjetek az éjszakában, a magányban s ha kell, az idegenben is. Zengjetek a viharban, a gyűlölködés pusztító számumában, hiénák és keselyűk között is, zengjetek ti virrasztók, ti élethen álmodók s álomban élők. Zengjetek, ti felkent testörök, szózatos szobrok, köszöntsétek *Eost*, zengjetek a hajnal elébe, *az igazi hajnal* elé, ami hogy ránk köszönt, ránk virrad egyszer, hites hittel hisszük mindannyian!

DR. RADÓ JÓZSEF: JABNEH

Szín: Rabban Jochanan ben Zakkaj tanháza Jabnehban. Idő: Jeruzsálem elpusztítása Titus idejében.

Egyszerű nagy szoba, gerendázott mennyezet. Oldalt ajtók, hátul ablakok. Padok, asztalok tekercekkel. Jobbról imaemlevény. A mennyezetről nagy égő méceses lóg, mely félhomályt enged. A Rabban az egyik asztalnál ül s gondterhelt arccal előre néz. Éjjel van. Kint az eső esik. Hirtelen villámlás és csattanás. A Rabban rémült arccal felugrik s látja, hogy az ablak előtt fehér lepelbe burkolt alakok haladnak. Egy kiáltással kezeit égnek emeli, majd gyorsan halotti leplet vesz magára s az imaállvány elé lépve buzgón imádkozik. Zokogása fel-felcsuklik. Időnként újabb villámlás és csattanás. Jochanan imádkozik, mellét veri s az égre kiált, majd kétségbeesetten borul az imaállványra. Később a jelenség megszűnik, az eső, villámlás elmarad. A Rabban csak imádkozik... a jelenet végéig.

Az egyik ajtón belép, szinte heesik Berenice hercegnő. Előkelő jelenség. Riadt, szerencsétlenségtől sujtott szép arc. Fulladozó sóhajtással egyik padra esik. Jochanan nem törődik vele.

Berenice: Rabban, — Rabban! Minden elveszett... Jeruzsálem elesett. (Jochanan meghajlik, mintegy jelzi, hogy már mindent tud s ezt a mozdulatot többször ismétli.) A szentélyt felégették a pogányok, Rabban! A népet lemészárolták, vagy rabláncon hurcolják. Megindult az átok Izrael felett. Szabad hazából nyugati szörnyetegek kapeája lett. A szent város, az Isten otthona porban vonaglik. Az ég egy rémület, a föld egy észtszertett halálordítás. Mi lesz most, Rabban? Ki fognak irtani bennünket, mint a vadakat. Kivágják Izraelből a tölgyeket s a cédrusokat, letiporják a liliomokat s a szélnek szórják a magvakat, hogy semmi se maradjon, semmi, ami zsidó!

Ó, szóljál hozzám, Rabban! Hagyjad most az Istent, hiszen elfordult tőlünk, lesujtott ránk, mert gonoszok és okatlanok voltunk, mert zsidó marakodásban egymást fojtogattuk, mint a sivatagi sakálok, pedig szerettük egymást,

ó mindig szerettük, mert a gyűlölet nem zsidó örökség. Nem voltunk mi mindig átkozott sakácsordák, akik egymásra üvöltötték a homokviharok dalát, hiszen tudtunk mi boldogan is álmodni Cion ege alatt. A végzet, a nagy, a titokzatos ököl, mely akkora, mint egy ország s oly súlyos, mint a hegyek láncai, elnémította a zsidó imákat. Megszününk létezni a földön s a prófétáink megüresedett szívvel fognak holyongani az örökkévalóságban. Ó, Rabban! Tudtam, éreztem, hogy a vég közeledik. Lélekben tört király eltompult akarattal menekül a hatalom kegyeibe s képtelen arra, hogy visszatartsa a zuhanó áradatot, mely népét elnyeli. Hitvány árulók kezében fegyver a tőlünk örökölt tehetség, mit ellenünk fordítanak s az elhagyott hit nem vádolja többé a mámorba fullasztott lelkiismeretet. Önmagunkba botlottunk s a saját tüskéinkbe ájulunk. Rabban, nem tudok meghalni az irtózatból!

(Felugrik): Raban! Te... te vádolsz engem, azért nem beszélsz. Elfordulásod keserű átok, imád minden szava ostorcsapás reám. De hiszen én tudom, hogy bűnös vagyok és te is tudod, hogy bűnömet Izraelért áldoztam. Mondjad, hogy mindent bemocskoltam: a királyi vért, zsidó lelkemet, női becsületemet, a törvényeket, eget, földet, szépet, jót; multunk csodáit, jövőnk ígéreteit és mindent, mit Istentől kaptunk. Igen, bemocskoltam, feláldoztam, de csak azért, hogy segítsek elhárítani a szörnyű veszedelmet. Eldobtam mindent, ami szent és értékes, leborultam a határtalan dicsőségvágyban őrző római előtt csak azért, hogy feleségül vegyen. Titus neje megóvta volna a nemzetet. Nem magamért oltam neki, hanem a zsidó honért. Pedig ki-tagadtam a boldogságomat.

És Isten nem fogadott el tőlem semmit, semmit. Elbuktam, mert bálványt imádtam. Szörnyű bűnbe estem. Hallod, Rabban? Bálványt imádtam, emberbe bujt Molochot s ezt nem bocsátja meg az Űr. Sőt meghosszulja. És én nem tudok meghalni és nem tudok megtévelyodni, csak érezni és a szenvedésben fetrengeni.

De ha élünk, Rabban, ha még van lélekzetünk, akkor cselekedni kell. Segíteni, amíg összerogyunk a halálos erőfeszítésben. És te is segíteni fogsz, Rabban! Te bölcs vagy, tudós vagy. Mennyi tekercs van itt. Talán... talán ez lesz a segítség? Ez fogja legyőzni a tehetetlenséget, a mozdulatlan töprengést? A törvény, a tan fogja megakadályozni, hogy teljesen kimúljon Izrael? Igen! Már állnak az elő-
 örsök a világ minden tájékán és szétszórt nemzetünk rá fog eszmélni a betű fáklyatüzére s bolyong, bolyong, de idetekint s e tűzvilágnál hazatalál. S akkor újra megnövünk, újra nagyok és erősek leszünk. De jaj, a halottak nem támadnak fel. Rabban, te hiszed, ugye, hogy az írás nem hal meg, a zsidó írás? Emberek elmennek, újak jönnek, de az írás örök marad, mint ezek itt az asztalodon. Jeruzsálem elpusztul, de ezek a tekercek élnek és ragyognak és bennük van Izrael népe, lelke. Talán ez az a csoda, mely bennünket kísér. Te tanítani fogsz Rabban és benne leszel a csodában!

És én, hát én? Segíteni akarok neked Rabban, Izraelért. Elmegyek a hódítóhoz, talán újra bálványt fogok imádni,

de könyörögni fogok, hogy csak én legyek az áldozat. Még szép vagyok, a kék megingatja a pogányt s kegyelmezni fog a ledőlt pálmának. Aztán eltűnök a feledésbe. Vagy elmegyek Róma ellenségeihez és fellázítom őket. Ravasz leszek és okos. És ha ez sem sikerül, ha mindenki megtagad — beszélj hát, Rabban — akkor hová forduljak? (Az önkívület kitörésével előrerohan.) Nagy Isten, Örökkévaló — hozzád fordulok. Vezess a világ rejtelmes jövődjébe, itt-hagyom e meggyalázott korszakot, temetők temetőjét, le-tört dicsőségnek üszkös omladékát. Királyi palást nélkül, koldussorokban fogunk keringeni a hatalmasok körül és meglátjuk és megvárjuk, hogy népünk álmait hogyan visszahangozza a történelem. — Rabban! Te várjál reánk! Vissza fogunk jönni. Századok, ezredek mulva, de visszatérünk s újra felöltjük a királyi palástot. Fel fog hangzani az új teremtés harsonája s megtisztulva, szennytelenül megjelenik itt az igaz ember, akinek csak Istene van, bálványa nincs. Tengernyi könnyel, maradék erővel, de el nem hagyott eszmével hozni fogjuk a béke himnuszát. — Várjál, Rabban, visszajövünk... várjál! (Elsuhan.)

TABÁN GYULA: IMA AZ ELŐCSARNOKBAN

*Isten, hozzád már csendesen járok
 és cibált, tépett az én köntösöm
 és várom egyre félénken, de bizton,
 mint gyászoló, hogy majd elémbejön*

*a rabbi és hangja, mint az orgonáé
 felzeng s így szól: tépett köntösöd
 észrevétlen új egésszé lett, lásd,
 bánatod és könnyeid között!*

*Jőjj be közénk s diadalmas hittel
 énekeld a megszentelt imát
 velünk együtt: jőjj barát, fogadjuk
 a szombatot, az érkező arát!*

*Isten, hozzád már csendesen járok
 és oly félénken, mint a koldusok
 és rettegem bőkezű jószágod:
 mondd, mit teszek, ha túlsokat kapok?*

*A templomajtón színesen törik meg
 s szertetörve suhan be a fény,
 az Istentől jött s mégis szétzilálva
 csillan meg az ajtó üvegén.*

*Azért van, hogy te is meggyötörve
 szertezilált álmaid viszed
 az oltárhoz, ahol megcsillannak,
 mint pislogó örökmécsesek.*

*Te megbocsájtod, úgy-e Isten, azt is,
 hogy a ruhám kopott s hogy nagyon
 szégyenkezem magam miatt nálad,
 kuporgva az utolsó padon.*

*Merőte látod, hogy az imaszijak
 homlokomon és a karomon
 szorosabbak és szebben feszülnek,
 mint más karján és másík homlokon.*

*Én a neved ejtem ki csak Isten,
 öt hang csak és olyan végtelen*

*muzsika zeng benne, mint a szélben,
 a szívben és a messzi tengeren.*

*S minden tenger, minden szív és szélnek
 muzsikája néha megdagad
 s úgy ér hozzám, mint az öt betű, mely
 a Te neved s Te vagy tán magad.*

*Oh add nekünk a kis templomok csendjét,
 az előcsarnok békés moráját,
 melynek ízén jóllakik a szív, mert
 érezni már benne az imát.*

*Oh ne küldj minket márvány templomokba,
 mik csillognak jobban, mint a nap,
 mert a lelket vakítja, de Te azt
 akarod, hogy látván lássanak!*

*Az előcsarnok árva koldusáról
 Te megemlékszel gazdag Istenünk,
 mert néha, mint a virág olyan színes
 s oly illatos remegő kezünk.*

*S ilyenkor a gazdagok félénken
 hozzánk lépnek s didergő kezünk
 megfogják s mi igaz melegséggel
 fizethetünk: bizony jó nekünk.*

*— A jövevény, aki kapuidban
 áll tétován, így szólt Istened,
 ne legyen a szívednek idegen,
 ölelje át őt is szeretet.*

*— De te testvér, aki önmagadtól
 is távol vagy, messzi idegen,
 hogy találhatsz békés pihenőre
 s hogy melegszel kihúnyt tűzemen?*

*— Áldott az Úr, aki kapuidba
 küldött: „Testvér, im köszöntelek,
 az Ő nevében, akinek szavára
 melegít most hideg tűzhelyed.“*

A „LATINBETŰS HÉBER” KÉRDÉSÉHEZ

A *Mult és Jövő* áprilisi számában „A latinbetűs héber” címen megjelent fejtegetéshez, illetőleg kísérlethez szeretnék alább néhány észrevételt tenni, amelyek alkalmasak lesznek arra, hogy talán helyesebb megvilágításba helyezték a kétségtelenül jóhiszemű szerző által cikkében felvetett fontos és érdekes problémát.

Az első indok, melyet a cikk a latinbetűs átírás mellett felhoz, azt állítja, hogy erre a nemzetközi kultúréletbe való bekapcsolódás miatt van okvetlen szükség. Európában a népek legnagyobb része valóban a latin betűket használja, de az oroszok és szerbek a nagyon is nehézkes cirill-írást, a görögök pedig az ó-görög alfabétumot használják. Ha egy görög cég külföldre levelez, akkor rendszerint a francia vagy az angol nyelvet használja és nem a görög alfabétumot. Nem látom be, mi a nehézsége annak, hogy az ereci ember külföldre angolul írjon, aminthogy a magyar levélíró is, ha külföldre ír, idegen nyelven teszi. Pedig a magyar nyelv is latinbetűs! Ne feledjük el: azáltal, hogy a hébert latin betűkkel írjuk, még nem tettük érthetővé a külföld előtt, azáltal még nem tud az egész világ minden latin betűkkel író nemzete héberül. Sőt még azt is kétlem, hogy jelentős könnyebbiséget jelentenének a latin betűk annak az idegennek, aki meg akarja tanulni a szent nyelvet. Nem ismerek ugyanis olyan európai nyelvet, amely például az „f”-et „t”-nek, vagy az „ü”-t „u”-nak ejtené, pedig a kísérlet szerint így kellene. Ezáltal a tanulni akaró által már ismert alakú betűt ezentúl neki a héberben másképpen kellene ejtenie és ez a nehézség csak nagyon hosszú gyakorlat által küszöbölődhetnék ki. (Látjuk ezt például az angol nyelvénél, ahol úgyszólván minden szónál külön kell megtanulni a helyes kiejtést.)

A második indok szerint a héber betűk csak a héber szavak kifejezésére alkalmasak és ezért az idegen szavakat és neveket csak nehézkesen lehet velük leírni. Ez az indok talán a leggyengébb az összesek közül, mert igenis le lehet az idegen szavakat is írni az alef-béttel, legfeljebb a magánhangzókat kell kitenni és ezáltal a pontos olvasás máris biztosítva van. Másrészt azonban minden nyelvénél meg kell indulnia egy nyelvtisztítási (purista) mozgalomnak, amely minél kevesebb idegen szót igyekszik használni. (A héberben már vannak szavaink az ilyen közkeletű kifejezésekre: telefon, telegramm, elektromosság stb.). Azt is mondja a cikkíró, hogy miért ne használjuk az idegen neveknél az eredeti helyesírást? Ha ezt az elvet például a magyar nyelvben 100 százalékgig akarnók érvényesíteni, akkor nem írhatnánk sem Odysseus-t, sem Sokrates-t, sem pedig Dosztojevszki-t, Tolsztoj-t vagy Muhammed-et és Sang-hai-t. Ha az idegen neveket fonetikusán átírjuk héberre, akkor legalább nagyjából helyesen fogja azokat kiejteni minden olvasó, akár ismeri az illető nyelvet, akár nem. A zeneleírás — melyet a cikk említ — valóban gondolkozni kell a helyes megoldás megtalálására, mert a jelenlegi módszer valóban groteszk és ügyetlen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy csak emiatt egészen térjünk le a héber betűkről!

A harmadik indok, amely szerint azért is helyes a profán életben a latin betűket használnunk, mert ezáltal külön szentséget biztosítunk az ima nyelvénél, szerintem legkevésbé állja meg a helyét. Itt a gálut-ban is éppen az a legnagyobb hiba, hogy a közönség nem érti a héber szövegeket és ezért nem imádkozik szívesen. Hasonló lenne a helyzet Erec-ben is, a profán életben nem használt betűk a maguk szokatlanságával fárasztóan hatnának és ugyan csak az imádkozás elhanyagolására vezetnének.

A cikkíró szerényen maga is csak kísérletnek nevezi

az általa ajánlott átírást. Maga is belátja, hogy minden héber betűnek külön latin írásjel kell, mert különben kétértelműség származhatnék az átírásnál. Az amúgy is nehéz héber nyelvtant még nehezebbé tenné, hogy a mássalhangzókkal egysorba írt magánhangzók megnehezítik a hárombetűs ige gyors és biztos felismerését. Próbaképpen leírtam a Hatikva első négy sorát először héber kurzív-írással, azután az ajánlott átírással és a gyorsírásban használatos kézmozdulatszámítás szerint arra az eredményre jutottam, hogy a héber betűkkel 200, a latin betűkkel pedig 300 kézvonásra van szükség ebben a négy sorban. (Pedig minden vonalmegszakítást, illetve kézfelemelést külön kézmozdulatnak számoltam!) Igaz, hogy a héber írásnál a magánhangzókat annak rendje és módja szerint elhanyagoltam. A cikkírónak ugyanis egyáltalán nincs igaza abban, hogy a „pontozatlan” írás ismeretlen szövegben munkatöbbletet igényel még a leggyakorlottabb olvasótól is. Én egyáltalán nem nevezhetem magam leggyakorlottabb olvasónak, mégis határozottan állítom, hogy a teljesen kipontozott szöveg számomra munkatöbbletet jelent a pontozatlannal szemben, mert külön zavarják az embert a kis pontok és vonalak. (Persze költeménynél okvetlenül kellene a magánhangzók!)

A kérdés igen érdekes és fontos és valószínűleg más, nálam tudósabb embereknek is lesz mondanivalójuk ezzel kapcsolatban.

Singer Endre

Ch. Gliksberg: Csernichovszky arcképe

PATAI EDITH: A JERUZSÁLEMI EGYETEM ORVOSI PRAEFAKULTÁSÁNAK MEGNYITÁSA

Palesztina és az egész világ sajtóképviselői előtt mutatta be a jeruzsálemi héber egyetem az orvosi praefakultásának új épületeit a Scopus hegyén. Az amerikai orvosok egyesülete, az amerikai Hadassah, a K. K. L. adták a telket, a pénzt, egynegyedmillió fontot a 80 dunamon épülő új műhöz, amelyben kórház, ápolónevelő-intézet, orvostovábbképző, kutató intézet és orvosi laboratóriumok foglalnak helyet.

A költség, amint Mendelsohn, az építész mondotta, aránylag nem nagy. Hogy ezt valóban megérthessük, látni kell az egészet, a három hatalmas épületet, berendezésével, nagyszerű technikai apparátusával, kertjével, összekötő folyosóival.

Még a laikus is csakhamar látja, hogy itt megalkották a Közel-Kelet legnagyobb, legmodernebb, legtökéletesebb orvosi intézeteit. Első percben szinte aránytalanul nagynak tűnik mindez, a kis ország, a politikai, gazdasági nehézségekkel küzdő jisuv számára. De ezt a gondolatot már a második percben elhallgattatja az a felismerés, hogy ezek az épületek nem a mának épültek, sőt nem is csak a holnapnak, hanem a holnaputának is. A zsidóság mindig messze előre kell, hogy nézzen, túl a jelen sok nehézségén, arab aspirációkon, angol politikán... Ez a jövőbenezés adja erejét, energiáját és azt a belső lendületet, amelyet az utolsó évek terrorja sem tudott megtörni.

A nagy előcsarnokban dr. Yassky igazgató veszi át a héberül értők vezetését, míg Mendelsohn építész angolul magyarázza nagy művének egyes részleteit. Az első benyomás: mennyi kő és mennyi üveg! Kő van elég Jeruzsálem-

ben, a lépcsőfokos Kastel-hegy bőkezűen adta a hatalmas kőkockákat. A sok üveg is természetes, hisz modern orvosi épületekről van szó, ahol a tisztaság, a fény, az áttekinthetőség a legfontosabb. Sőt annak is elejét tudták venni, hogy a fénnel egyetemben meleg is beáramoljon. A hatalmas folyosók tetőablakszemlein olyan üveget alkalmaztak, mely csak a fényt ereszti át, a meleget nem.

A földszint felvételi irodái, vizsgálószobái, mindenfajta elektromos intézetei, a hatalmas húsos, tejes, diétikus konyhák az óriási tűzhelyekkel, mosogatókkal pompás, még érintetlen fehérségben ragyognak. Minden 35 beteg egy főnővér felügyelete alá tartozik. A nővér szobájának két kerek ablakából az összes gondjaira bízott betegeket áttekintheti. A sok üveg és üveg teszi ezt lehetővé.

Hogy az új intézménynek nemcsak a gyógyítás, hanem egyben az orvosképzés is a célja, azt a sterilizáló és operáló helyiségekben látjuk, ahol elkülönített, lépcsőfokos kis emelvényen, amelynek a folyosóról egészen külön bejárata van, — állhatnak a nézők, a fiatal orvosok, vagy orvosnövendékek, akiknek külföldön már nem volt lehetőségük, hogy tanulmányaikat befejezzék. A hatalmas sterilizáló készülékek, ragyogó csavarjaikkal, csapjaikkal, emeltyűikkel ámulattal töltik el a laikust és lelkesedéssel a hozzáértőt. Boncoló-szoba is van, fehér porcellán felszereléssel, utána halottasszoba a táre szertartása részére, amelynek misztikus strófái eleinte bizonyára idegenül fognak hangzani az új környezetben. Innen az intézet kerek, terraszosan kiképzett templomára látni. Utolsó imák, első kaddisok, betegek fohászkodásának lesz ez a helye. A bibliai táj gyöngéden öleli körül körben sorakozó ablakait.

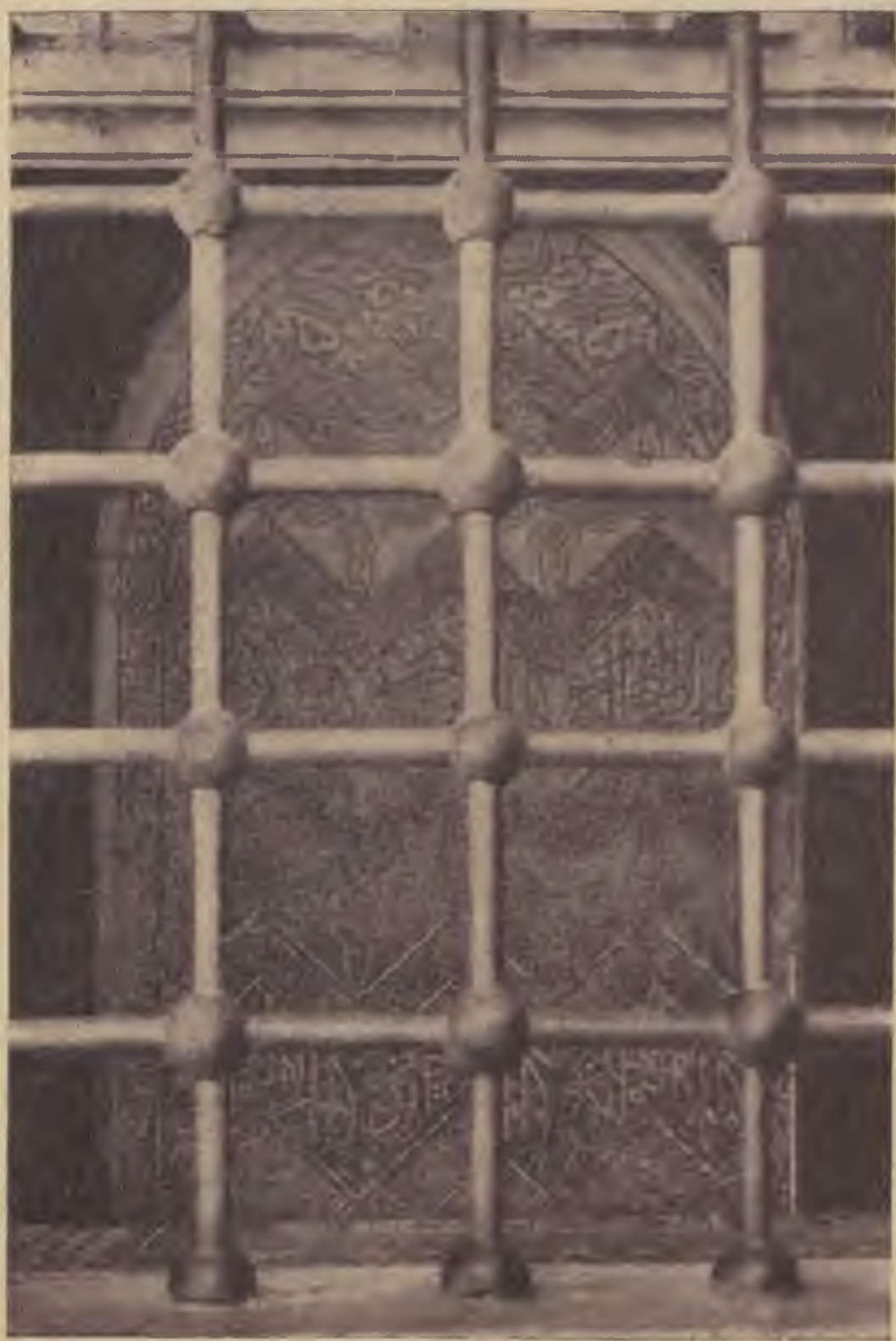
Természetesen szülészeti osztálya is lesz az új kórháznak és mélységes hatást tett a hallgatókra, amikor dr. Yassky igazgató kijelentette, hogy a kórházba bevonuló első páciens tulajdonképpen nem beteg lesz, hanem egy szülő nő. A szimbolumok országa Erec Israel és ebben a mondatban mindenki érezte a mélységes szimbolumot.

Az intézet három hatalmas épülete köré és közé kertet létesítenek. Olyan egyszerűen hangzik el, pedig azt jelenti, hogy a Scopus köves, sziklás talajára új, meleg, termékeny földet kell felvinni, vörös, porhanyós földet és ebbe kell majd ültetni a fiatal facsemetéket. Kis, most még törpe fákat.

És újra milyen szimbolum! Máshol kész, termékeny, zsíros földbe vetik a magokat, ráhull az ég esője, megtermékenyíti. Itt mindenért sokszorosan kell küzdeni. Földért, vízért is. Nem szimboluma-e ez minden zsidó munkának? Szimboluma annak, hogy a zsidóságnak mindenért sokszorosan kell fizetni?

A nagy, hatalmas építkezés egyben nagy, hatalmas megemlékezés is. Erdőt ültetnek itt Henriette Szold nevére, egyetemi várost fognak létesíteni, amely Magnes nevét viseli. A Hadassah egyetemi kórház épületét Rothschild-ról fogják elnevezni. És így lassan összegyűlnek a Scopuson a zsidóság legjobbjainak nevei...

Az új intézmény megtekintése után közös ebéd volt az egyetemi klubban, amely az egyetem alatt tarka virág-szőnyeg közepette fekszik. Dr. Yassky, Mendelsohn építész és dr. Werner Senator tartottak itt beszédeket, ismertették az építkezés történetét és jelentőségét. Majd Mrs. Jakobs, az amerikai Hadassah vezetője szólalt fel és hangoztatta, hogy Amerika áldozatkészen segít az új műben, de a palesztinai zsidóság feladata lesz, hogy igazi, nemes tartalommal töltse meg.

Ábrahám ősatya sírja Hebronban, a Machpéla-barlangban

CSERMELY GYULA: BÖLCS SALAMON ÉS AZ EGYSZERŰ EMBER

Bölcs Salamon király felépítette országa fővárosában Isten ragyogó templomát és arra Jeruzsálem idegenforgalma hihetetlen arányokat öltött. Amíg nem volt márványból és nemes faanyagból épült állandó templom, a szentírásban előírt évi három zarándokutat nem végezték, de mihelyt felépült a templom, az Egyetlenegy hajléka és maga a király szentelte fel, a három zarándokünnepre százezren és százezren jöttek fel az ország minden vidékéről és sereglettek össze Dávid városában.

Valamely esztendőben, a Zsengék ünnepe előtt néhány nappal, BölcS Salamon megint kedvet kapott hozzá, hogy mint már annyiszor másszor, most is álruhát vegyen magára és bejárja székvárosa forgalmasabb utcáit és tereit. Hogy lássa a kendőzetlen életet, az embereket, asszonyokat, ifjakat és véneket, ahogy kereskednek, alkusznak, pörösködnék egymással s megint „sálom“-mal válnak el egymástól.

Aggastyánnak öltözött, mert így legkevésbé ismerhetett rá még jól látó gyakorlott szem is. Poros bőrsüvege majd a szemöldökéig ért le és eltakarta homlokát egészen, hosszúszerű ősz szemöldöke eltakarta fáradtan néző szemét és bozontos hajusza, szakálla arcát tette felismerhetlenné a világ előtt. És amikor mindezzel megvolt, hosszú zarándokbotot vett a kezébe és a palota titkos kijáratán át egy néptelen sikátorba jutott ki.

Nyolcvanéves embernek látszott, ahogy botjára támaszkodva, görnyedten, fáradtan vonszolta reszketeg testét. Végigment néhány forgalmasabb utcán, egy-egy köztéren is megállt, egy-egy, vásári sokadalomra is kíváncsi lett, azután tovább ment. Fájlalta, hogy a járókelők, a kalmárok és az utcai árusok még figyelmükre sem méltatták, senkisék kérdezte: honnan jössz és kihez szállsz, úgy mentek el mellette, részvétlenül.

Egy néptelen utcába jutva, egy „mócher májim“-ot, egy vízárust vett észre, aki fehér szamarát vezette kantáron s aki ott, ahol két deszkapalánk összeszőgellt és nagy folt árnyékot vetett az utcára, leszerszámozta az állatot, abrakot vetett neki, azután maga is leült, hogy pihenjen. De ahogy észrevette az öreget, hogy arra jön, elébe ment és kérdezte:

— Szolgálhatok valamivel, te tiszteletreméltó aggastyán?

— Szomjuhozom — felelte a király — hát csak egy korty vizet kérek, más semmit.

A vízárus megeresztette tömlőjét és adott friss vizet az öregnek, majd jószívuén kérte, hogy üljön le az árnyékban és pihenje ki magát. — De ne a porba ülj — folytatta tisztelettel a vízárus, és már le is kanyarította magáról fehér köntösét — hanem erre dőlj le, hogy az utca piszka ne érje testedet. És alig hogy az öreg leült, még arra kérte a jólelkű vízárus, engedné meg, hogy letisztítsa saruáról az út porát. És csak azután, hogy ezzel megvolt, kérdezte: — Honnan jössz és mi a neved, öregem?

— Bész Cháron hátáchtón-ból (Alsó Bész Cháronból) jövök — felelte nehéz lélegzettel az öreg — és Jerimosz ben Elijov a nevem... Há téged hogy hívnak, te jó ember?

— Ázárjah ben Zichri vagyok — felelte a vízárus — és hálát adok Istennek, hogy teljesíthettem, amit parancsolt, tudnillik, hogy tiszteld az öreg kort.

A királynak nagyon jól esett ez a tiszteletadás és mert elhatározta magában, hogy meg fogja jutalmazni ezt a jó embert, megkérdezte: — Hogy hívnak, barátom?

A vízárus nem felelte, hogy nincs egy perce, hogy megmondta a nevét, hiszen nyolcvanéves ember ült mellette, hanem készségesen válaszolta: — Ázárjah ben Zichri vagyok és egyetlen társam ez az állat. Sem feleségem, sem gyermekem, csak ez az állat, ez a hűséges fehér szamar.

— Fehér szamar: nagy ritkaság — köhécselte öreg hangon az aggastyán. — A királynak kétezer lova van, tevéje is több van ezerötszáznál, de fehér szamara nincs egy sem.

— Jobb is lett volna az enyémnek, ha a király lovának és nem számárnak születik a világra. Milyen abrakot kapna, márványból faragott jászolban; nálam csak szecskát kap, nagyritkán kevéske zöld takarmányt. De hát szegény ember szamara is szegényen él.

— A királynak nincs fehér szamara — ismételte elgondolkozva az öreg zarándok. — Ha Isten csodát tenné és a király meglátná szamaradat, bizonyára megvenné és jól lehet legfeljebb húsz sékelt ér, százhusz sékelt is fizetne az állatodért és te egyszerűben jómódba cseppennél. Ha Isten csodát tenné, barátom!

— Hagyd el — mondta a vízárus. — Isten is már csak a gazdag emberekért tesz csodákat, de olyan szegényekért, mint én vagyok...

— És ha Isten mégis csodát tesz? — állhatatoskodott az öreg zarándok.

— Akkor én levágatom a nyakamat — nevetett fel Ázárjah ben Zichri.

Az öreg zarándok kipihente magát és tovább ment, azután elmúlt az ünnep, el még vagy nyolc nap és ime, megtörtént a csoda. Fényes kísérettel arra jött a király, meglátta a fehér szamarat és kevés szó után már utasította is kincstárosát, hogy kétszáz ezüst sékelt fizessen ki Ázárjah ben Zichrinek, a szamarat pedig a palotába hajtassa.

No, ki volt boldogabb, mint a vízárus? Fehér szamara helyett ötven sékelen jó lovat vett magának, maradt még másfélszáz ezüst sékele.

De újabb nyolc nap múlva egy palotatiszt jött el érte. — Urunk királyunk parancsára velem jössz a palotába, most azonnal.

— Talán visszacsinálja a király az üzletet? — gondolta elszontyolodottan a vízárus. — Csak nem teszi ezt meg a nagy úr?!

A király zord arckifejezéssel fogadta.

— Most leüttetem a fejedet, te hitetlen Isten-ócsárló! — így förmedt rá.

— Miért? Mit vétettem? — dadogta Ázárjah.

— Mit? Itt volt nálam egy zarándok, nyolcvankétéves aggastyán és felháborodottan panaszkodta, hogy te becsmérelted Istent és kételkedtél az ő csodatevő mindenhatóságában. Azt mondtad, hogy levágatom a fejedet, ha Isten megteszi a csodát és a király megveszi szamaradat... Isten megtette a csodát, én pedig, az ő felkentje, a király, ezért perbe foglak, Ázárjah, ítélekem is fölötted, mint bíró és mert fogadkoztál, hogy levágatom a fejedet, ha Isten megteszi a csodát, én ezennel halálra is ítélek. Le fogom vágnai a fejedet.

Ázárjah, Zichri fia megijedt, de — ez volt Isten igazi csodája — azonnal meg is találta esztét. Ez pedig úgy működött, olyan gyorsan, hogy gazella menekülése az oroszlán elől sem gyorsabb.

— Az öreg zarándok nem lehetett az árulóm — vilámlott fel az emberben a gondolat. — Hiszen jót tettem vele, hát csak nem hálálta meg jószágomat azzal, hogy bevádolt a királynál. Más ember nem hallotta szavamat, hát csak maga a király lehetett az az aggastyán, aki mellettem ült. Úgyes áruhában persze, de megtette azt a király már másokkal is.

Ujabb csavarintása az észnek és Zichri fia, tele bizakodással, ezt mondta:

— Fényes nagy uram, te vagy a bírám, én vagyok a pörnek a vádlottja, de a tanut, az öreg zarándokot, nem látom itt. Holott tanuk nélkül nincs ítélkezés és a vádlottnak joga van kérni, hogy a tanu az ő jelenlétében tegye meg a bíró előtt a vallomást. Nem követelek, mint a Tör-

vény mondja, két tanut, ál pi snájim édim jókum dóvor, én elfogadok csak egy tanut is, de hívasd ide azt az egy tanut, azt a nyolcvankét vagy hányéves öreg zarándokot.

A király erre jóízűen felnevetett. — Ez a vízárus átlátott a szitámon és olyasmit követel tőlem, amit nem tehetek meg. Hiszen a bíró: a király és a tanu, az a zarándok, ugyanegy személy!

Nevetett, kacagott, majd azt mondta a vádlottnak:

— Okos ember vagy, Ázárjah ben Zichri. Kár lenne jóeszű fejedért. Tehát megbocsátok neked szívesen, az ijedséért pedig külön száz sékelt kapsz s most menj haza békességgel... sálom!

Így végződött Bölcs Salamon király esete az egyszerű emberrel.

A FEHÉR KÖNYV AZ UTCÁN

Hónapok óta várták nehéz lélekkel és aggódó szívvel a zsidók a Fehér Könyv megjelenését. De az aggódó várakozás nem tudta elhallgattatni a reményt: talán még fordul a sors és a nagy Anglia nem lesz árulója e kis népnek, amely ígéretében bízott. Még utolsó nap is sokan voltak, akik hitték, a Fehér Könyv nem fog megjelenni. Ez a remény nem vált valóra és ma, 36 órával a végzetes írás megjelenése után már nagyjában áttekinthetjük a hatást, melyet a jisuvra gyakorolt. Ez a hatás egységes volt, megrendítő és tragikus. Az egész ország zsidóságára mély gyász borult. De ez a gyász nem döntötte passzív reménytelenségbe a zsidóságot. Már az első órákban kialakult az egységes reakció, az egységes, végsőkéig elszánt ellenállás elhatározása és terve. Szerdán este közvetítette a rádió a Fehér Könyv szövegét, csütörtökön általános sztrájk volt, mindenütt szünetelt a zsidó munka, az üzletek, vendéglők zárva, az utcai kocsik és autbuszforgalom leállítva, a városok közötti közlekedés megbénítva. És ebben a nyomasztó, halotti csendben annál hatalmasabban hangzott fel a zsidó igazság szava, annál nagyobb visszhangja volt a beszédeknek, amelyek elhangzottak és behatoltak a lelkekbe. A mai zsidó sajtó hasábjain olvashatjuk a valóban klasszikus szépségű, nemesveretű beszédeket, amelyeknek minden egyes mondatát a meggyőződés ereje és a történelem tanúsága hatja át.

Jeruzsálemnek nagy napja volt ezen a csütörtökön. Nemcsak nagy zsidó tömegek mozdultak meg, hanem megindultak a szent könyvek is, a tóratekercsek elhagyták a templomokat, kivonultak az utcára, ott olvasták fel belőlük a sokezeréves mondatokat, amelyek az örök igazság erejével hatottak. Az emberek lelkük legmélyéig megrendülve felemelt jobbal ismételték a szavakat: Száradjon el jobbom, tapadjon ínyemhez nyelvem, ha elfelejtelek Jeruzsálem..

A jeruzsálemi felvonulás teljes 7 óra hosszat tartott. Ez alatt az idő alatt egyetlen rendzavarás nem történt. A katonaság, rendőrség közbelépésére szükség nem volt. A zsidó rendezők kifogástalanul látták el nehéz feladatukat. Az elhangzott beszédek a mai palesztinai helyzetnek és a jövő terveinek, reményeinek és aggodalmainak hűséges tükörképét adták.

— A hatalmas Anglia — mondotta beszédében Suster, Jeruzsálem helyettes polgármestere — hadat izent egy kicsiny, gyöngé és lojális népnek. De ez a nép állni fogja a harcot, nem fog megalázkodni és Jeruzsálem újra a zsidó ország fővárosa lesz.

— Nem lehet galuth a zsidók országában — mondotta Katzenelsohn, munkásvezér. — Innen nem űzhetnek el

bennünket. A második templom pusztulása után elűzhettek, akkor volt hová, *de ma nincs hely még száműzetésünk számára sem.* Háttal a falnak állunk, harcolunk, ez erőnk és győzelmünk záloga.

Jichak Grünbaum és Schapira arról beszéltek, hogy az illegálisok ezután is jönni fognak. Jönni fognak akkor is, ha ágyúkat vonultatnak ellenük. *A zsidóság számára nincs illegális zsidó az országban. Ellenben illegálissá tette magát a kormány, amidőn megszegte a mandátumot, amely uralmának alapja volt.*

A szónoklatok alatt a tömeg áhitatosan állott, a tórákat ráhelyezték az almemorokra, amelyeket a béth-din engedélye alapján szintén kivittek az utcákra. Egy-egy beszéd elhangzása után újra nekiindultak, elől a főbbek, a rabbik, Ussischkin, Rav Assaf professzor, Frumkin felsőbíró vitték a tórákat, utánuk a végeláthatatlan tömeg. Az asszonyok külön sorokban, a munkásszervezetek, az ifjúsági szervezetek... Így értek el a Jesurun főtemplomba, ahol megrendítő jelenetek játszódtak le. Herzog főrabbi felment a szószékre és nagy megindultsággal, a gyülekezet előtt *összetépte a Fehér Könyvet és szétszórta foslányait.* Aztán felszólította a közönséget, hogy felemelt kézzel mondják utána: Felemeljük kezünket esküre, azt a kezet, amely esküdött Babilon vizeinél: Ha elfeledlek Jeruzsálem, száradjon el jobbom és tapadjon nyelvem ínyemhez, ha nem emellek örömöm csúcsára Jeruzsálem. Az emberek hangos zokogásba törtek ki, mert a főrabbi így fejezte be: Zsidó nép, tartsd vissza hangodat a sirástól, szemedet a könnytől, lesz jutalma cselekvésednek, gyermekeid visszatérnek határaidba.

Ebben a meghatott atmoszférában, amelyben e régi, régi mondatok írt és vigaszt hintettek a zsidóság mai sebeire, emelkedett fel szólásra Ussischkin. A zsidóság nagy fiának szavaival helyet kapott a templomban a politika, talán annak szimbolumául, hogy a mai helyzetben szoros összefüggés van vallás és politika között. A zsidóság mai követeléseinek alapjai már szent könyveinkben vannak lefektetve és az angol kormány a Balfour-deklarációval tulajdonképpen a szent könyvek szellemét akarta diadalra vinni...

Bar-Kochba és Rabbi Akiba ideje óta nem volt ilyen nagy napunk — kezdte Ussischkin, — de nem gyásznapi ez, hanem a harcok remény napja. Ismerjük az angol nép fizikai erejét és ismerjük a saját népünk gyöngé fizikai erejét, mégis vállaljuk a harcot. Nem kétségbeesésből, hanem mert velünk az igazság. A régi Róma erősebb volt Angliánál és nem semmisíthetett meg bennünket. Ez a régi

nép, amely a fáraók és cárok sírján lépett, folytatni fogja útját. Prófétáink parancsolták: ne támaszkodjatok a törékeny nádra. Akkor Egyiptomra gondoltak, ma Britanniára gondolunk. Minden törvény, ami ellentétben áll a mandátummal, törvénytelen és nem fogunk neki engedelmeskedni. Nem sötétségben és éjhomályban fognak jönni Izrael fiai ide, hanem a nap fényénél. Ám jöjjenek az angolok és öljenek meg bennünket golyóikkal és ágyúikkal. Meg akarják tiltani a földvásárlást, nem engedelmeskedünk. És ebben maguk az arabok fognak segítségünkre lenni. Az arab nép felé pedig azt mondjuk: nincs keserűség bennünk ellenük. Ti nem ígértetek nekünk semmit, tehát nem árulatok el bennünket. De a ti viszonyotok a zsidó nép törekvéseivel szemben végzetes. Nemcsak számunkra, hanem a ti számotokra is. Ti, akik egy nemzeti mozgalom élén álltok, amely mint arab mozgalom jogosult, — politikátokban fatális tévedésben vagytok. Az angol kormány, amely a zsidó népet elárulta, benneteket is el fog árulni. Miniszterek lesztek, fizetést fogtok húzni, de a hatalom az angol hivatalnokok kezében lesz. Csak egy nép van a világon, amely természetesen hozzátok van kapcsolva és ez a zsidó nép. Ti nagy földterületek urai vagytok, de nincsenek erőitek, hogy azokat kihasználjátok. Egyesítsük tehát erőinket. Gondolkodjatok mélyen erről a problémáról és ne bízzatok a mai Egyiptom ígéretében.

Beszéltek még Rav. Fischmann, Ben Zvi, dr. Thon, Prof. Klausner, Prof. Kaspi, Prof. Segal.

A zsidó légiók régi harcosai, — akik a világháborúban a britekkel vállvetve harcoltak a szentföldért, — szintén felvonultak, mellükön az Angliától kapott kitüntetésekkel. Élükön járt az a rabbi, aki akkor tábori lelkészük volt. A táblákon, amelyeket vittek, ilyen felírások voltak: *A zsidó katona vére kiált a földből: Britannia, teljesítsd ígéretedet! A zsidó légió vérént ontotta a Balfour-deklarációért, harcolni fog teljesítéséért.*

Az ifjúsági szervezetek is táblákkal vonultak fel. „*A Fehér Könyv a fekete erők merénylete*“, „*Tisztelet Balfournak, a nemes Britannia képviselőjének*“ — olvashattuk a táblákon.

A felvonulás alatt sürgöny érkezett az amerikai zsidóktól, amelyet hangszórókon közvetítettek és amely a 4 és félmilliót számláló amerikai zsidók szolidaritását jelentette.

Hasonló hangulatban folyt le az emlékezetes nap Tel-Avivban. Itt 70.000 ember vonult fel 10 kilométeres vonalban. Céljuk a stadion volt, ahol először mazkirt rendeztek a hősi halottakért. Majd Rokach polgármester mondott beszédet: Fájdalmas keserűséggel vettük az ajándékot seuoth előnapjain, a törvényadás ünnepe előtt. Seuothkor kaptuk a törát, amelyet, mint jó keresztények, az angolok is tisztelnek. Eddig azt hittük, hogy szeretik a Biblia népét. Nem hittük, hogy meg fogják szegni szent ígéretüket és szerződésüket. A brit nép költői, így Byron is Zion megváltásáról álmodtak. *Néhai V. György angol király azt mondotta, boldog, hogy az ő uralkodása alatt teljesül a Biblia ígérete és a zsidó nép visszatér övéi földjére.* A háborúban a zsidó légiók is ontották véréket és az elnyomott népek megváltóját látták Angliában. És most adás-vétel tárgyává tették a Biblia népének jövőjét. *A Fehér Könyv szégyenokmány, de nem jelenti az utolsó szót.* Még ott ülnek férfiak az angol parlamentben, mint Lloyd George is, akik saját kezükkel írták alá a zsidó nép felszabadításának okmányát. És hallatni fogja szavát a 16 milliós nép, melynek a szenvedés és elnyomás idején is van ereje és súlya. Hisszük, hogy a Fehér Könyv sorsa az lesz, mint a többi Fehér Könyvé, az archivumba kerül. *Chamberlain nem fogja feltartani a zsidó történelem kerekeit.* Gyökereink mélyek ebben a földben, Erez Izrael földjében.

Hiába adnak a britek jutalmat azoknak, akik csecsemőket és ápolónőket öltek meg, szérűket, erdőket gyújtottak fel.

Rokach polgármester után Mossinsohn beszélt: A Fehér Könyvet nem fogadjuk el. Mikor Nagybritannia elárult bennünket, megszűnt a joga az uralomra. De nemcsak bennünket, hanem önmagát és ideáljait is elárulta Anglia. Mi azonban nem fogunk megalázkodni, hanem folytatni fogjuk a munkát és a tömegek tovább fognak jönni. *Én ennek a mai menetnek a lépéseiben hallom azoknak a testvéreinknek lépéseit, akik uttalan utakon bolyonganak, mert minden út el van zárva előttük, hallom azoknak a lépéseit, akik hajók fedélzetén hánkolódnak a tengereken, amelyeknek az ő számukra nincsen partjuk. Ezek mind ide sóvárognak, mert ez az utolsó reménységük .. Lépteik egyesülnek a mi lépteinkkel és együtt megyünk a győzelem elébe.*

Mossinsohn, akinek fia elesett a zavargások alatt, így fejezte be: Nemcsak a mult jogán vagyunk itt, apák jogán, akik feltámasztották ezt az országot halottaiból, arcuk verejtékével, hanem gyermekeink jogán, akik életüket áldozták e földért. Senki nem fog bennünket innen elmozdítani.

Mindeme gyönyörű, megrendítő beszédek még szebbé tette, hogy nem légüres térben hangzottak, hogy egy valóban mindenre elszánt, arcának verejtékével dolgozó, az őstermészetet legyőző, mocsarakat termékennyé tévő és emellett létének utolsó reményét védő nép zárt tömege áll mögöttük. P.

JICCHAK SILBERSCHLAG héber verseiből:

AZ ÉJSZAKÁBAN FEHÉR LÁNG...

*Az éjszakában fehér láng: a dal,
Nappal a város izzó kohó,
Gyülölő, gyanakvó, hizelgő, paráználkodó.
Fogd a fejed és zúzd a falba,
Kinek és minek kell a dal ma?
Kiáltás kiált: kenyér!
S kiált a vér:
„Asszony!”
Hallgasson
Szavad, szíved.
Vagy vedd
Fejed és zúzd a falhoz,
Vagy irgalmazz
Magadnak és bocsáss meg testvéreidnek
Szela.*

HA LESZÁLLANA...

*Ha leszállna égi vendég a hold tiszta hegyeiről,
A szenvedések völgyébe, a földre s keresné a lelket,
Melynek fénye színe-mása, lénye emberben hasonló —
Én nem vezetném királyhoz, ki ezer városon trónol,
És nem költőhöz, kinek végtelen a királysága:
Az álma. De bevinném sötét sátorodba, hol kis
sarokban
Ragyog a lényed, mint bíbor-csillag az éjszakában.*

ABÁDI IMRE:

AZ ELSŐ PALESZTINIAI SOMERRÓL

(Halálának harmincadik évfordulójára.)

A megemlékezés e sorait *Berl Schweigerről* elsősorban azoknak küldöm, akik a diaszpóra országaiban szerencsésebb körülmények közé jutva, a béke, a bőség és általában az érvényesülés lehetőségének zavartalan körülményei között hűtlenek lettek a zsidó nép szent ideáljaihoz, hűtlenek, elbizakodottak és fennhéjázók, annyira, hogy már csak gúnymosolyuk és becsmérő szavuk volt azok számára, akik álmodni mertek az ősi zsidó föld újjászületéséről és ebbeli hitüket életük kockáztatásával is megpecsételték, amikor azzal az elhatározással tértek oda vissza, hogy minden nehézséggel és veszéllyel szembeszállnak az újjáépítés nagy munkájában. Igen, elsősorban Izráel hűtlen fiainak küldöm a megemlékezés e sorait, mert amilyen elbizakodottak voltak, annyira sietnek most, hogy a sors keze visszakorbácsolja őket a zsidósághoz, igényeiket bejelenteni a mind- eddig csak kinevetett, magukra hagyott úttörők munkájának eredményeire, annyira elvárják most, hogy tárt karokkal fogadják őket a feltámadás nehéz útját járó Zsidó Otthon földjén. De hiábavaló minden tülekedés, mert mind- azok, akik csak az aranyborjúnak áldoztak, a gálut sivatagához kötötték sorsukat örökre és legfeljebb csak gyermekeik vagy unokáik juthatnak el Judea pálmái és fügefái alá. És ha a követelődzők látni fogják az alábbi sorokból, hogy minden talpalatnyi hely, amelyre ott lépni kívánnak, százszorosan szent, feleljenek önmaguk a kérdésre: méltóknak tartják-e magukat arra a földre, amelyet a hős úttörők vére, könnye és verejtéke szentelt meg? És az őszinte belátás és az igaz meghánás könnyei között hullajtsanak legalább néhány könnyet az első palesztinai sómer, *Berl Schweiger* emlékére is, aki legendás alakja lett a palesztinai újjáépítés izgalmas történetének. S talán nem is véletlenül lett azzá, talán azért is, hogy méltó lehessen elődei- nek szent és dicső emlékéhez, a nagyapjához meg az apjához, akiket szintén legenda övez.

Nagyapja: *Rabbi Schneur Zalmen*, a legszigorúbb chaszid szektának, a *chachma-binah-dáát* hármass pillérén felépült új vallásbölcseleti rendszernek, a *chabbadizmusnak* megalapítója volt Podoliában. Követői és tanai leginkább Tarnopol környékén terjedtek el, de a napoleoni hadjárat idején a katonai szolgálat érdekeit sértő tanai miatt Moszkvában bebörtönözték, ahol a *Tanje* című nagy munkáját írta meg, amely nem más, mint a *Sulchán Aruch* tételeinek *metukánja*, megjavított, bővített traktátusa, a chabbadizmus szellemében.

Apja odesszai főkántor, aki megrázóan tragikus és fölemelő halálának körülményei folytán szintén legendás emlékü alakja az ottani vallásos életű zsidóságnak. Engesztelés napján, muszáf-ima közben, amikor a jeruzsálemi szentély szolgálatának megható jeleneteit recitálta Izráel elmúlt dicsőségén horongva hangjában és éppen azt a részt mondta el, amely úgy kezdődik, hogy *vöhákokánim vöháám*: amikor a papok és a nép a szentély előcsarnokában meghaltották a fenséges és félelmetes, akárki által ki sem ejthető Nevet, ahogy azt a főpap az ő szentségében és tisztaságában hangosan kiejtette, nyomban térdrehulltak, arccal leborultak a földre és ezt kiáltották: „dicsértessék nevének dicsőséges uralma mindörökké” — a nyitott tóraszekrény előtt állva ő is elkiáltotta ugyanezt, *levetette magát arccal a padlóra és úgy maradt örökre elnémulva.*

A fia realisabb foglalkozásra szánta magát. A dél-

oroszországi pogromok után, tizenhétéves korában, lelkében egy lerombolt szentély: megölt, meggyalázott testvérek gyászával, az odesszai gettóban hagyva a nehéz, öreg talmudi fóliánsokat, kiment Palesztinába, hogy ott egy másik szentélyt építsen fel lelkében: az ősi föld szeretetében, annak védelmében és virágzóvá tételében. *Hősi lelke egészen fiatalon felismeri az emberi élet céljának legmélyebb értelmét*, amikor kijelenti cselekvőkészségének és vakmerőségének hámulói előtt, hogy nem az emberi élettartam hosszúsága adja az élet szépségét, célját és tartalmát: egy óra, egy perc is elegendő lehet ahhoz, hogy az ember földi küldetését betölthesse. És Berlnek igaza volt. *Az emberi életnek egyetlen nagy cselekedetre kínálkozó perce jobban megvilágíthatja annak célját, szebb és tartalmasabb lehet az, mint egy hosszú-hosszú élet összes zavartalan pihenéseivel és bőségével.* Berl megjelenéséig a zsidó kolonisták gazdasági munkájának eredményét a zsidó munkáskéz biztosította ugyan, de a kolóniák nyugalma, békéje és biztonsága teljesen arab, tehát idegen öröktől függött. Már ez a körülmény maga is bántotta Berl önérzetét. De még erősebben agitált az idegen örök ellen akkor, amikor azt tapasztalta, hogy az arab örök a legnagyobb tolvajok.

A kolonisták elvben igazat adtak Berlnek, de a gyakorlati kivitelre mégsem mertek gondolni, mert féltek az arab örök hosszújától. A probléma nem ok nélkül látszott súlyosnak a kolonisták szemében: tönkremenni, vagy áldozatul esni az arabok bosszúálló haragjának. Már-már úgy látszott, hogy az idegen örökös vára bevehetetlen, amikor Berl önérzete, hátor fellépése és elszánt akarata mégis győzött. *Mert ő volt az első szedzserei sómer, aki félelmet gerjesztett a kfr-kennai cserkeszbeduinokban és respektust szerzett a kolonisták számára* azzal a hátor és jogos cselekedetével, hogy egy sejk fiát sértő magatartása miatt véresre korbácsolta és a segítségére siető társait is lefegyverezte. Lestek is reá az arabok állandóan. *El is esett a beduinokkal folytatott harcokban Micpah mellett 1909-ben, niszán hó végén*, abban a gyönyörű tavaszi hónapban, amelynek buja pompája, gazdag virágzása éppen a beduintámadások előtt néhány nappal ragadta el hős lelkületét, amikor így sóhajtott fel egyik barátja előtt a Kineret-tó kavicsos partján, a szembenlevő gileádi hegyekben gyönyörködve:

— *Ezt a helyet meg kellene mutatni a szétszórt zsidóságnak. Ha idejönnének valamennyien és látnák ennek a vidéknek lenyűgöző szépségét, nem hiszem, hogy meg tudnának válni ettől a helytől. És akkor valóra válna a zsidó álom: Erec Jisrael nagy, erős és független lenne.*

Csak könnybelábadt szemmel lehet írni Berlről, aki félelmet nem ismerő volt a zsidó föld védelmében, amelyet igaz, önfeláldozásig menő szeretettel szeretett. Pedig felelősségteljes, nehéz és veszélyes szolgálat volt Berl szolgálata. Egészen más, jóval veszélytelenebb volt a sómerszolgálat Judea sík területein, mint Galilea hegyei között és Szedzsera erdőségeiben, ahol minden odvas fa, minden domb és szikla alkalmas búvóhelyül szolgált a beduinoknak. A fájdalom és a büszkeség könnye tolul szemünkbe, amikor arra gondolunk, milyen gyorsan szervezte meg az első önvédelmi osztagot Galilea alsó kolóniáiban és milyen zseniá-

lisan vezette azt a Meszcha ellen felkelő mogrebi beduinok credményes leverésére. A fájdalom és a büszkeség könnye tolul szemünkbe. De vajjon melyik méltóbb hozzá? A fájdalmat mélységesen érezzük, de annak a könnyét ne mutassuk meg, titokban töröljük azt le. Ellenben a büszkeség könnyét ragyogtassuk fel szemünkben, mert boldog öröm tudni, hogy *üldözött népünk fiaiban nagy erők és nagy értékek szunnyadnak, amelyek az idő hívó szavára olyan formában és olyan tettekben nyilvánulnak meg, amelyek dönthetetlen fedezetei népünk nagy jövőjének és egyúttal kiáltó cáfolattal is felelnek obszkurus ellenségeink rágalmaira.*

Ő volt az újjáéledő Palesztinában az első zsidó pásztor, aki héber dalokat furulyázott és így terelte össze a szedzserai erdőkben a szanaszét legelésző jószágot. *Az a legenda pedig, hogy tudott az erdei és mezei madarak nyelven és hogy a tenyeréből etette azokat, a galileai zsidó nép ajkán született és nem más, mint megható és szép költői szimboluma annak, hogy nemcsak a nép kedvence volt, hanem még a madarak is rajongtak érte, hogy ne csak az élete, hanem a halála és temetése is legendás legyen.* A legenda szerint a vadgalambok és rigók megjelentek hívó szavára, odaszálltak vállaira. Nem példátlan jelenség ez a rendkívüli emberi tulajdonságok között. *A madarak érezték Berl varázslatos egyéniségének derűt és szeretetet sugárzó melegét és hűségükről tanuskodva körülröpdösték, amikor kilovagolt, az erdőt, mezőt járta.* Dalos szavát meghallották és feleltek neki szárnyuk csattogásával, füttyel és ujjongó trillákkal. És mint az idomított sólyom, amely megérzi a préda közelségét, úgy jelezték neki is a madarak a sziklák mögött rejtőzködő ellenség irányát.

Ilyenkor szedte rá Berl legügyesebben támadóit, de végül mégis ellenséges golyó oltotta ki fiatal életét. Egy husvét előtti napon, amint Szedzserából Micpába igyekezett, útközben egy druzok törzséből való bandával találkozott, amely fegyverét követelte. Berl védekezett, de sajnos, csak súlyos sebekkel tudott a harc színhelyéről elvonulni. Hetekig feküdt a tibériási kórházban. A legenda szerint hűséges madarai itt is felkeresték, megszállták a kórház tetejét, az udvaron levő fákat és folyosókat. Csicseregtek, turbékoltak neki. Odaültek a betegszoba ablakpárkányára és szárnyukkal, csőrükkel megverdesték az ablakot, hogy érdeklődésükkel és kitartó szeretetük jelével enyhítsék fájdalmait. Berl észrevette a dalos pajtások érdeklődését és ez láthatóan jól esett neki. Lecsukott szempilláit fölemelte és az öntudatnak, az örömnek a szikrája villant meg szemében, mert felismerte kedves madarait, halkán szólította őket, a nevüket mondta, ajkai mozogtak, de a hangja már alig volt hallható. Szempillái újból lezáródtak és így feküdt percekig mozdulatlanul. Aztán újra felemelte fejét párnáiról, hogy még egyszer megpillanthassa dalos vendégeit, erőlködött, de most már erőtlenül hanyatlott feje vissza és vége volt.

Temetésén minden kolónia küldöttsége megjelent, de nemcsak a bajtársai kísérték nyugvóhelyére, *hanem a legenda szerint az éneklő madarak is.* Száz meg száz csalogány, galamb, fűrj, pacsirta meg fülemile búslakodott az udvarra helyezett koporsója mellett és amikor a sómerbajtársak vállukra emelték a koporsót, halk zúgással és bánatos, siránczó csicsergéssel követték a levegőben egészen a sírig, ahol a halotti imához ők szolgáltatták a kísérő éneket.

Haller Audor rajza

DR. FEUERSTEIN EMIL: TAVASZHALMA, VÁROSA ZSIDÓKNAK

Tavaszhalma, városa zsidóknak, vashetönből kevert fantomként magasodsz makacsul fel hepehupás tengerfövényen a világ legkékebb, habfehér báránfelhőkkel dúsan teleszórt ege felé. Doromboló orosz-lán kuporodik lábad elé: végeláthatatlan tenger, dumpolva gagyog, mesél idegenről, messzi tájakról, ismeretlen szépségekről, fiaid nyomoráról, mely feltör és eget kér. Tavaszhalma, Városa Zsidóknak ezerszer és egyszer szegezem éles törként saját mellemnek a kérdést: milyen vagy, hogy látlak én téged s amint nem látom fának terebélyét, melynek árnyában hűsölök (távolodnom kéne Tőled, hogy megpillantsalak) ekként hullanak vissza suta kövek módjára némultan szavaim a Gondolat felajzott isteni ívéről.

Néha mégis megcsillan felcikázva egy-egy ötlet, meglátás, megértés, mely keresi és megtalálja a hozzád, feléd vezető utat, bizonytalanságok nagy, konokul fekete sötétjében. Közben éneknek gyűrűje fonódik mindszorosabbra körém s halkul ismétlődő kérdő szavam: Milyen vagy, Városa Zsidóknak?

Ma a könny villámló gyémántjából csiszolt álom vagy, vagy holnap falánk törtetők pénzsóvár kalmárok lélektelen hona. Ma arany szárnyú szeráfok szökellnek vígan utcáidon szerte. Ma szent izzás hevíti ifjú tagjaid, harcosa vagy a Nemesnek, daliás vitéze a Jónak, akarója szeretetnek, szerelmese az akarat-hódító fenségének, ki megalázkodva tör, nyit előtte utat, holdog vagy, zavartalan, gondtalan, fiatal, a Ma puha vánkosán pihenteted szenvedést nem ismert tagjaid s a holnap orkánszerű, fájdalmas szele viharzik fel fenyegetőn, láthatlan lángban állnak házaid, tehetetlen düh szorítja keményedő keskeny ujjaid ököllé, amint évezredek romhalmaza alól, felzúg a

meg nem holt lélek utolsó kiáltása, szinte: Föld! Mert ő, ez a város „Föld”, menedék, kikötő a gyűlölet tengerén ezer évek óta árboctalanul hajótöröttként hanyódóknak. S mindig mikor onnan künnről elhatol megint s megint hozzád a kiáltás Városa Zsidóknak, láttalak nem egyszer mint kezdsz lázadozni, tested katlan, melyben tervek, akarások, lázálmok főnek, láztól cserepes ajkáról indul el robajjal a kiáltás, mint zuhan alá zúgva a túlmerész, túlgyors hegyipatak a mélybe. Többet, gyorsabban, előbbre, meg ne álljatok, minden perc drága, testvérek ezrei és ezrei a kapuk előtt, nőjj Városa Zsidóknak, nőjj. Terpeszkedj jobban, terülj szélesebbre, zabáld jóévtvágyún a sárga homokot, nyugatra, keletre, északra, délre nőjj, nőjj, nőjj!

Telavivi utca éjjel

Telavivi városháza éjjel

GEORG MANNHEIMER:

ŐS-ÚJ ZSIDÓ NÓTA

Nekünk nem zúg az erdő,
nem harmatos a rét.

Kóbor cigányként járunk
a földön szerteszét.

Időnként meg-megállunk,
megpihen a szekér,
ha elfáradt a többi,
vagy üzni rá nem ér.

Szép csendesen kifogjuk
rúd mellől a lovat

s a megtalált hazáról
szövünk szép álmokat.

A mi hazánk az álom,
mely szendén ringat el.

De máshol a világon
nincsen számunkra hely!

Mihelyt kakas rikoltja
a hajnal kezdetét,

ismét cigányok lettünk
s kóborlunk szerteszét.

Fordította: G.

VADÁSZ TIBOR: PÉNTEK ESTE

Lerakta a könyveket az asztalról, a zongorán helyezte el, az ujságokra tette. Két váza állt még itt művirágokkal, a hatalmas mahagóni zongorát különben csipkés terítő takarta...

A lány, aki egyedül sürgött a szobában, hirtelen megállt, erős csengetés hallatszott... A berregés pillanatokig kitartott üteme, ajtócsukódás és határozott hangok verődtek idáig...

— Gizi már terít — mondta valaki az ajtó előtt...

Az asztal a széles, nehéz, vakítóan fehér terítővel még üresen állott, mikor sovány, magas, ősz asszony lépett be, csomagokkal a kezében.

— Igenis, nagyságos asszony, teríték — előzte meg Gizi az úrnőjét és szaporábban tett-vett... Az asszony nem figyelt a lányra, szó nélkül a hálósobába nyitott, ideges csend támadt mögötte... Két kanál csörömpölve esett ki Gizi kezéből...

Néhány perc múlva a tányérok, poharak, melyeket még egy lehellet sem homályosított, ragyogó tisztaságú ezüst karos gyertyatartók állottak az asztalon...

Kissé megkésett Gizi, sietett... Aztán kisurrant a szobából...

Az asszony bejött, imát mormolt, meggyújtotta a gyertyákat, kiment...

A kályha gyengén világló tüze, melybe belesípolt a szél, meg-meglobbanva rátáncolt a falakra... Kevés kép függött itt, a gyertya és a kályha felemás fényei veszködtek a homályos szobában és a könyvállvány felett egy prémkucsmás öreg úr feje, a falióra mellett meg egy rossz tájkép feltjai tünedeztek elő...

Züm, züm, mormogta a kályha...

Alacsony, sovány ember érkezett, a gazda. Belépett, nem gyújtott villanyt, hátát a kályhacserépnek támasztotta... A templomból jött, még a jóízű esti imát mormolta, a meleg, a terített asztal csendje és várakozás töltöttek el... Kis, egyenes gerincű, zsidó ember volt, hajdani fűszer- és csemegekereskedő, ruhája akurátusan, tisztán a régi csemegés bolt fényes cirkalmára emlékeztetett.

A kis Braun, ez a jóvágású, hatvan éves emberke, óramű pontossággal rendezte be az életét... Hithű, vallásosan élő hivatalnok, mert hogy ne kelljen csak úgy a vakvilágba élnie, egyik rokonánál pénztárnoki állást vállalt... Szótlan, az asszonya szoknyáján üldögélő, példás apa volt...

Ahogy ott állt most a kályhánál, a homályban — ilyen csendes megilletődéssel hallgatott itt vagy a szoba valamelyik sarkában akkor is, ha villanyvilágnál a gyerekei, az asszonya, a rokonok, az egész kis élete duruzsolt körülötte... Ritkán lehetett a szavát hallani. Az asszony nyitott be és meggyújtotta a villanyt.

— Szervusz, — hallatszott és Braun kissé peckes lépéseivel odaillegett az asszonyához és jobbról-balról megcsókolta. Ez így-úgy furcsán festett, mert az asszony jóval magasabb volt és a csókhoz le kellett hajolnia... Így is tett és kétszer odanyújtotta az arcát... Aztán indult a konyhába...

A cseppet sem tágas szobában is megvolt a kis Braunnak a maga járata, mint madárnak a lombok közt, különösen a kályhánál, a zongoránál és a diványon, a sarkokban tartózkodott szívesen, szemlélődött, hangtalan, a lélek fészket rak, előtte a szobában tesz-vesz, csipog a családja...

Nemsokára megérkezett az idősebb fia, harmincöt év

körüli, sovány, alacsony ember, mint az apja, de hajlott hátú, ideges mozgékonyaságú, mint egy egérke...

Üdvözölték egymást, aztán a fiú zavartan motozott... Végül kezébe vette az esti ujságot...

Nem szóltak, vártak, a csendben érlelődött a péntek este...

Különben a két ember szótlansága, vagy beszéde, a szavak előtti szünet, hallgatásuk hőfoka — egyezett...

A mondanivalót nem az varázsolja, ahogy a mondatot mondjuk, hanem a csend, ami zuhan vagy áll mögötte...

A hangsúly az elhallgatásokban mélyül el...

A lélek ez a csend és beszédesebb a szónál...

A két ember egyformán hallgatott...

Az apa szerelmes csendje, amit az anyával szemben érzett, már az első pillanatokban kiformálta a lelkét — a fiúnak — mikor megfogant...

Ő volt az elsőszülött...

A lány lépett be, Ella... Letette a kötényét és a kulcsosomót...

— Feri még nincs itt! — mondta és a szomszéd szobába fordult... Feri, aki tíz évvel fiatalabb volt a bátyjánál, gyógyszerész volt és egy közeli patikában dolgozott...

— Igen, mama...

— Igen, mama... — hallatszott a szomszéd szobából, először erősebben, aztán halkabban...

A lánynak szikrázóan szép szőke haja és szűzies keblei voltak. Az arcán finom ráncok bujtatták az ifjúságot, de ha nevetett, amit ritkán szokott, csodálatosan megfiatalodtak a vonásai — a lelke nevetett valahol az életében...

Megjött Feri. Utána a huga sietett a szobába. Megcsókolták egymást. A két fiatalabb testvért néma, erős szeretet kapcsolta össze.

Együtt voltak, most behívták a nagyapát, az asszony édesapját.

Nagyapó rendkívül tiszta és kedves öregecske, szemében rajongó révületekkel, folyton a szakállkáját tépdeste...

Mesélték a nagyapáról, hogy egy erdei úton kocsmároskodott... Ha reggel behajtott a városba, az asszonya alkonyatkor a fülét a földre fektette, hogy hallatszik-e már a kanca és a kordély dobogása, ami az urát hozza...

Behozták a párolgó levest. Asztalhoz ültek, a nagyapa ripsz-sapkával a fején, a többiek utcai kalaphan... Az idősebb fiú hátratolta kissé homlokán a kalapot, hogy könnyebben rakhassa a falatokat... Mohón evett. Általában mindent mohón csinált, a visszafojtott vágy tüzes, éles lángocskáival...

A gazda imát mormolt. Felvágta a kalácsot, osztott...

Pillanatok múltak... Aztán csak a leveses kanalak mozgása hallatszott...

Nagyanya a végtelenben biztos elfektette a fülét és várta az övéit — a földön dobogó szívek érkezését...

Így éltek, gyakran látogatták őket rokonok, akik mindig úgy érezték, letörnek, elvisznek valamit, mint egy osztát — ennek a háznak csendes szeretetéből...

HÁZITANITÁS. Okleveles állástalan tanítók és tanárok mérsékelt díjazásért vállalták elemi, polgári és középiskolások korrepetálását. Díjmentesen közvetít az Orsz. Izr. Tanítóegyesület titkársága VII., Wesselényi-u. 44. Telefonon is 144—085 szám alatt.

TEL-AVIV, A ZSIDÓ VÁROS

Ez az új város, a kockaházaival, a régi és az új színház-épületével, múzeumával, kikötőjével, emeletes autóbusszai-
val minden amerikai tempót meghaladó gyorsasággal épül és fejlődik. Az idegen néha talán lemosolyogja ezt a túlzott gyorsaságot, de a telaviviak áhítattal és meghatottsággal nézik. Ők boldogok a fejlődés minden egyes fázisával: „Látta a Zina Dizengoff-teret?” kérdik és az ember arcába néznek komolyan és várakozásteljesen. „Este is látta?” Ha igenlő válaszunk egyben nem árulja el a legnagyobb elragadtatást, már jön is a folytatás: „Lehetnek, sőt bizonyára vannak a világon nagyobb szökőkútak is, de úgy-e a megvilágítása pompás? És az a lassan ívelő vízsugárkoszorú, amelyben nem porzik szét a víz, hanem nagy cseppekké oszlik és ezek úgy csillognak, mint csiszolt drágakövek...”

Mikor mindezekre mosolygó elismeréssel bólintunk, a felkesz lokalpatrióta újabb lendületet vesz: „Ha választhat, azt ajánlom, csak Tel-avivban lakjon. Mi ehhez képest Jeruzsálem? Egy halott város. Itt élet van, mozgás, színház, mozi, előadások, kamarakonzertek. Volt már szombat délután az Ohel-semben? Hallotta a szombati dalokat? És ült-e már korán reggel a tengerparton? És a kikötő? Mit érzett, mikor a motorcsónakon meglátta a kék-fehér lobogót?”

Ujra vizsgálódva, kutatva bámul az arcomba és végül kimondja: „Nincs még egy ilyen város a világon.”

Mikor elválok, tovább megyek most már függetlenül a kedves és erőteljes szuggesztíótól, objektíven megállapítom: Valóban hatalmas teljesítmény ez a Tel-aviv, egy mindenütt üldözött nép sűrített energiája, sűrített szeretete, sűrített nagyravágyása tükröződik benne. Mindazt, amit széles e világon láttak, szerettek, megszoktak, szeretnék ideplántálni... De talán túlelegáns az Allenby üzletsora, talán túlméretezettek a házak, talán az emeletes autóbusszal is várhattak volna. Viszont már a másik percben jönnek újra az ellenérvek: Sietniök kell, hisz sok nyomorúság után, összeomlott életek után mielőbb szeretnék látni új életük kialakulását. Sietniök kell, mert megtanulták, csak a ma az övék és minden alkotásuk, minden szorgalmuk, minden eredményük mögött ott áll a kérdés: Vajjon mit hoz a holnap?

Vajjon mit hoz a holnap? A kérdés, amely ott ég a szívekben és amelyre senki sem tud válaszolni. Hisz Palesztina sorsa szorosan összefügg a világpolitikai eseményekkel, a zsidóság elkülönítése, kiközösítése dacára a zsidóság sorsát nem lehet elkülöníteni, kiközösíteni más népek sorsából. Ezt érzi itt mindenki és ezért még a leghangosabb Tel-aviv rajongó is már a második 5 perc elején megkérdi: Mi újság Európában? Ki tudná megszámolni, hány-szor hangzik el ez a kérdés Tel-aviv utcáin? Először jön a város dicsérete, felmagasztalása, a jövevény elismerésének, csodálatának, elragadtatásának learatása és aztán szinte átmenet nélkül, de egészen megváltozott hangon, elboruló tekintettel: Mi újság Európában?

Ugyanígy beszélnek az angolokról is. Még mindig folytatják játéku-kat arabokkal, zsidókkal, itt engednek, ott megszorítanak, majd ott engednek és itt megszorítanak. Ezt ők bizonyára egyensúlyozásnak nevezik. És valóban furcsa. Elégedetlenség van mindkét oldalon, de emellett mégis csak kialakul valami, bár könnyen billenő egyensúly. Emellett minden nap meghozza a maga tragikus eseményét. És az élet töretlen frissessége minden nap felszívja ezt a tragikumot.

Tegnap este egy tejcsarnokban, mely ragyogó tisztaságáról, olcsó egységáraitól és pompás kávéjáról híres, kedves pesti barátok asztalánál fiatal karcsú, feketébe öltözött asszonnyal találkoztam. Tegnap „malkos” esett, a szezon utolsó, megkészt esője, így az asszony fekete ruhájának szokatlan komorságát némileg enyhítette a vállára terített világos esőköpeny, de mikor a szemébe néztem, rögtön láttam, hogy a fekete ruha nem véletlen. Ezekben a szemekben rémült csodálkozás ült, valami merev, meg nem változó, fel nem oldódó rémület. Köröskörül sok vidám, hangos fiatalság, kedves, szolgálatkész pincérlányok. A terraszké-
ritése előtt jemeni koldus, aki a baksis után még egy cigarettát, sőt tüzet is kér és aztán furcsa grandezzaal nyújtja kezét hálája jeléül... de az ezerszínű mozgalmas lüktetés közepette ez az asszony különálló, magányos jelenség. Sápadt, símahomlokú, hátrasimított hajú és elmerül valami ismeretlen világba és nem mosolyog. Én rajtafelejttem a tekintetemet, valami szorongást érzek a szívem táján. Valaki a fülembe súgja: az a magyar Szaffir volt a férje, akit 4 hét előtt agyonlőttek Tiberiasban. Önkénytelen mozdulatot teszek a fiatal nő felé, de a mozdulat megszakad, még mielőtt hozzáérnék. Minek is? Mit használ neki a részvét, amely mindenfelől feléje árad? Oly derék, remek, jó fiú volt a férje. Egészen fiatal házasságok voltak. Mindketten még szüleiket is támogatták. Mit használ neki a részvét? És mit használ az a 160 font, amit majd egy év múlva utal ki számára mint özvegyi végkielégítést az állam? Addigra ez az asszony már rég kitanul valamit, valami új munkát, talán gyermekápolást és megkeresi a kenyerét. És biztosan a szüleit is tovább fogja támogatni. Jó is talán, hogy nincs pénze, hogy dolgoznia kell.

Mikor búcsúzóul kezet fogtunk, úgy éreztem, a fiatal, keskeny ujjak különös erővel fogják át a kezemet. De azonnal rácszméltem, hogy itt mindig ilyen erős szorítással kapcsolódnak egymásba a zsidó kezek. Az Allenby lüktető életű hatalmas íve a világ minden tájáról egymáshoz sodorja a zsidókat. Régi ismerősök találkoznak itt, megállnak, a szemük egy percre kutatva merül a rég nem látott archa: Te vagy az? Mit éltél át? Milyen határokon keresztül jöttél ide? Van lakásod, kenyered?

És szavak helyett, magyarázó, elbeszélő mondatok helyett csak a kezek nyulnak egymásfelé, csak az ujjak kapcsolódnak szorosan, hűségesen, biztatóan egymásba. Mennyi mindent fejez ki, mennyi mindent hidal át egy ilyen kéz-szorítás. Oh, mennyit mondtak nekem a fiatal asszony ujjai, mialatt szépen ívelt ajka csak az egy szót suttogta: salom!

Művészi
kivitellő

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 35-15-81
Fiókküzlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

Dr. B. Krausz Hilda okl. nyelvtanár internátusában

középiskolás leányok iskolai tanulmányaik mellett angolul tökéletesen megtanulnak

Angol-Magyar Leánynevelő Budapest, XIV., Ida-utca 3. Telefon: 296-313. Minden típusú leányiskola közvetlen közelében. Szigorúan rit. ellátás.

ALFRÉD POLGÁR: HOZZÁSZÓLÁS

Sokan holyonganak ma a világban szerte, menedéket, kenyeret keresve. Jórészt nem önnön hibájuk, hanem idegen akarat hatása folytán kerültek e helyzetbe. Tulajdonképpen mindegy: balsors csakúgy jelez, mint a kiütés. Egészen kis ideig részvétet ébreszt, majd türelmetlenséget, végül pedig nemtörődömséget s ellenszenvet. Amennyire hajlamosak az emberek a saját hibából erényt kovácsolni, annyira szeretnek a másik szükségében vétet látni. Ha ma valamelyik hatalmasnak eszébe jutna (valamilyen hajlamtól vezette) a vöröshajúak, a balkezesek vagy pedig azok ellen kikelni, akiknek neve valamely bizonyos betűvel kezdődik, ha rabolna, pusztítana, elkergetné őket s minden rendelkezésére álló erkölcsi és anyagi fegyverrel harcolna ellenük, minden kétség nélkül ragadna egy és más a szitok s az igazságtalanság azon özönéből ezen az üldözött embercsoporton, azon vádtengerből, melyet rázúdítottak. S a tudomány, mely a hatalomnak kénye-kedve szerint szállít téziseket és hipotéziseket, meghozna minden óhajtott bizonyítékot, hogy a vöröshajúak, a balkezesek és azok, kiknek neve valamely bizonyos betűvel kezdődik, semmirevalók s kártékony hatásúak, ahol csak fellelhetők a földkerekségen s a nem vöröshajúak, a jobbkezesek s mindazok szemében, kiknek neve nem a végzetes betűvel kezdődik, jogos felháborodást kelt. A civilizált világ pedig, miután egykettőre túltenné magát első meglepetésén s csirázó meg nem értésén, hamar hozzászokna ahhoz, hogy ne lásson többé vöröshajú embert a vöröshajúakban, hanem olyan példátlan szemtelenségű egyéneket, kik minden vörös hajzatuk ellenére oda ragadtatják el magukat, hogy a más-hajszínűekkel szemben tanúsított bánásmódot követeljék a maguk számára, mintha ők is teljesjogú emberek lennének. (Mellesleg annál nagyobb hévvel tenné ezt a civilizált emberiség, minél inkább nála keresnének menedéket az üldözöttek.) — Nagyszámú, főleg pénztelen kivándorlók minden kétség nélkül kényes anyagi, társadalmi és erkölcsi problémák elé állítják azon ország lakóit, melynek ajtaján bebocsátást kérnek. Ezért foglalkoznak mindazon nemzetközi bizottságok, melyeket e kérdés tisztázására összehívtak, elsősorban azzal „mint védjük magunkat emigránsok ellen”, ahelyett, hogy „mint védjük az emigránsokat”. — Ha Abel elmene kült volna a gyilokkal rátámadó Kain elől, úgy mint emigráns a legnagyobb kellemetlenségeknek tette volna ki magát. Élete végéig holyongott volna a föld-

golyón Abel-jellel a homlokán. — Mert kétféle az, hogyha valaki a folyóba esik s mindkét partról saját életüket megvetve vízbe ugranak az emberek, hogy kimentsék vagy pedig galléron ragadnak valakit s az örvénylő folyóba dobják. S miközben fulladozik, mindkét oldalról növekvő nyugtalansággal kísérik a szerencsétlen ügyefogyott karcapásait, ijedelemtől űzve, csak valamiképp nehogy a mi partunkra mentse magát!

dref fordítása.

Sára őszanya sírja Hebronban, a Machpela-barlangban

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is ■ Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

TOLLHEGYRŐL

AZ ILLEGÁLISOK.

Ez az a szó, amelyet ma Palesztinában a leggyakrabban hallani. Az illegálisok a hajókon, a gyűjtőtáborban, Tel-Aviv utcáin. A hajókról, ahol emberfeletti szenvedéseknek voltak kitéve, Sarafandba, a gyűjtőtáborba kerültek, Sarafandból pedig Tel-Aviv utcáira. A nemes, humánus angolok repülőgépekről vadásztak az illegális hajókra, sőt az is megesett, hogy lőttek az elcsigázott, az út fáradalmaitól nagyrészt beteg emberekre. De ugyancsak az angolok Sarafandban jól bántak velük, emberségesen, sőt barátságosan, úgy hogy a búcsúzáskor az egyik „illegális“ rögtönzött beszédben köszönte meg jóakarataikat és hangsúlyozta, hogy bár, még hosszú lesz a harc, amíg az angol kormány elismeri a zsidóság jogát Erez Izraelhez, a zsidóság szabad bevándorlásához, de ő a katonák viselkedéséből az angol nép igazi érzésére következtet az üldözött zsidók iránt. És a rózsásképző angol fiúk meghatottan bólogattak: yes, yes... Talán többet is mondtak volna, de kötötte őket a fegyelem...

*

AZ ILLEGÁLISOK CERTIFIKÁTOT KAPTAK.

A tenger eleven vérző labdáiból, a repülőgépek elől a hajófenékre meghúzódó szerencsétlenekből a kormány határozata embereket csinált. Persze, a nekik adott certifikátokat le fogják vonni a kvótából. De a vízbefúlók nem mérlegelik, honnan és hogyan jön számukra a segítség. És a telavivi utca sem mérlegelte ezt, hanem ujjongva, boldog együttérzéssel ünnepelte a szabadultakat. A fiatalok körülvették az autobuszokat, egy leány egy virágkereskedés előtt hatalmas rózsacsokrot dobott az egyik kocsiba és mindenfelől üdvözlő szavak hangzottak feléjük. „Hedad az illegálisoknak.“ Mikor a bevándorlók otthonába értek, az „illegálisok“ egyike, egy szakállas zsidó vigyázó ujjakkal csomagolta ki egyetlen csomagját. Egy széfer tóra volt. „Ez minden, amit megmentettem“ — mondta sírásba csukló hangon. Most érzem, hogy Erec Izraelben vagyok.

*

MÉGIS A FEHÉR KÖNYV.

A szép, felemelő epizódok dacára a Fehér Könyv léte-

zik, már kinyomták és órák kérdése, hogy megjelenjen. A fiatalok azt mondják: ime az arab terror jutalma. De ha csak ez kell, hát mi is el tudunk menni a hegyekbe... A meggondoltabbak azt mondják: a zsidóságnak távol kell tartani magát minden vérontástól. Aztán jön ez utóbbi felfogásnak legerősebb ellenérve: nem fogják-e az angolok a passzivitást gyávaságnak minősíteni? Bizony nehéz itt igazságot tenni, nehéz a jövőre nézve a helyes utat megállapítani. Az azonban bizonyos: aki elfogulatlanul néz, az a zsidó hősiesség számtalan példáját látja a multban, a „havlagah“ dacára. A hősiesség nem abban mutatkozik meg, hogy barlangok és sziklák védelme alatt, lesből békés embereket lőnek le, vagy ha a polgári forgalmat lebonyolító autobuszokra céloznak. De hős a zsidó sofőr, aki repülő golyók közepette vezeti kocsiját, hős a chaluz, aki határszéleken épít és műveli a földet, hős az az 50 ember, aki Jordánon túl, azon a keskeny földszalagon, amely a folyó és a határ között terül el, új telepet alapított és éjjel és nappal őrséget állva, ezer támadásnak kitéve, hódít meg egy új pontot a zsidó népnek. Hős a somér, aki összeszorított foggal és kitágult szemmel őrzi a rábizott életeket és kémleli az éjszakát: nem közeledik-e ellenség? És százszorososan hős, mikor gyilkos golyótól találva, halálra sebezve utolsó erejével leadja az intő jelt a többieknek. Hős a chaluzza ott fenn az őrtoronyban, aki a nappali munka után pihenés helyett újra és újra a tájat kémleli... És hősiességük jutalma és bizonyítéka: egyetlen kvucába. kibbucha, mosavába sem tudtak behatolni az arabok.

*

KÉT SÜRGÖNY.

A Fehér Könyv megjelenése előtt Weizmann sürgönyt küldött Londonból és nyugalomra intette a zsidóságot. Ugyanekkor — furcsa játéka a véletlennek — Weizmann felesége szomorú sürgönyt küldött Rechovotból Londonba férjének. Azt a hírt közölte, hogy egy fiatal barátjukat, aki vendégük volt és motorbiciklin járt, Rechovot közelében, lesből agyonlőtte egy arab golyó. Weizmanné elájult, mikor fiának 22 éves barátját, aki egy órával azelőtt frissen, vidáman indult útnak, a közeli kórházban holtan látta viszont. Micsoda kegyetlen kötelesség a szerencsétlenséget megsürgönyözni a fiú szüleinek! Egyidejűleg férjét is értesítette Weizmanné. A sürgönydrót apró remegésein keresz-

Elegáns

férfi ing

P 8.80-tól

SZÉKELY JENŐ

PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9

ARI IBN ZAHAV ÚJ KÖNYVE:

A kátrányosok kalandjai

Héberből fordította: PATAI GUSZTÁV

Kapható a MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatalában

Ara 1. — pengő

Jól öltözött gyermekek szalonja

„CHEDWA“

GYERMEKRUHA SZALON

V., CSÁKY-U. 3. III. 17. LIFT

tezte egymást a Weizmann nyugalomraintő és a Weizmanné újabb arab gyilkosságot jelentő sürgönye. Történt pedig ez egy nappal a Fehér Könyv megjelenése előtt.

*

ANGLIA MÉG NEM FEJEZTE BE
TÁRGYALÁSAIT...

Úgy látszik, Anglia most valóban nehéz helyzetben van. Feltétlenül békét akar az arabokkal és e cél érdekében — bár némileg ízlése ellen van sutbadobni a Balfour-deklarációt —, de mégis csak hajlandó feláldozni a zsidó nemzeti otthont. A baj csak ott van, hogy a zsidók nem hajlandók ebbe belenyugodni, hanem úgy érzik, hogy nemcsak erkölcsi erőik vannak ennek a megakadályozására, hanem reálsan is elég erősek az ellenállásra. Ezt a felfogásukat hivatalosan is tudtára adták a kormánynak és energikus fellépésük eredményeként valóban már napok óta késik a fehér-könyv megjelenése. De ettől függetlenül is az ereci zsidók egészen különösen reagálnak a kormány terveire. Az ember nem tudja, minek nevezze ezt? Magabiztosságnak vagy könnyelműségnek? De alig egy-két ember akad naponta, akik aggódó arccal vetik fel a kérdést: vajjon hogy is lesz az arab miniszterekkel? A legtöbben végzik a munkájukat, sokszor igen nehéz munkájukat nem csökkenő energiával, szorgalommal és nem csökkenő bizalommal. És furcsa: ha politizálnak, inkább az európai helyzetet mérlegelik. Számukra Erec Izrael sorsa nem kétséges. El sem tudják képzelni, hogy itt komoly baj lehet. Magabiztosság vagy könnyelműség? Akármelyik a kettő közül, annyi bizonyos, hogy ez a föld erőt, bizalmat, hitet ad... és néha egy kis könnyelműséget is.

*

A ZSIDÓ REPÜLŐISKOLA ELSŐ VIZSGÁJA

Nagy ünnepek között a kormányzó és más előkelőségek, főbbik jelenlétében folyt le a zsidó repülők első vizsgája. A végzett növendékek szinte bravuros készütségről tettek tanuságot. Az ujságok szerint a nézők néha remegve várták, nem lesz-e valami baj és fellelékeztek, mikor az egészen alacsonyan szálló, bukfencet hányó gép újra felemelkedett a levegőbe. Vizsga után a kormányzó legnagyobb meglepetését fejezte ki: „Nem szónokolni jöttem ide, nem is készültem erre, — mondta —, de büszkék lehetnek az új teljesítményre és kívánom, hogy a kis kezdetet nagy fejlődés kövesse.“ Amiél főrabbi is beszélt, megemlékezett arról, hogy először teremtette Isten az eget, a levegőt és így érthető, ha az ember igyekszik a levegőt meghódítani. Végül többen a megjelentek közül, így a főbbik is, próbarepülést végeztek az új zsidó pilóták gépein.

AGYNEMÜRE
FEHÉRNEMÜRE
ARANY EGYPT

Ú J K Ö N Y V E K

FRIEDLÄNDER SÁRA: SAPHIR MÓRIC GOTTLIEB:

Tanulmány a zsidó asszimilációs törekvések kezdetéről. A valaha rendkívüli népszerűségnek örvendett, de már csak az idősebb generáció fiatalkori olvasmányát képezett nagy humorista életéről és munkásságáról számol be 110 oldalas kötetében dr Friedländer Sára tanárjelölt. Saphirról még halála után is évtizedeken át nem annyira a saját szellemes adomái, hanem róla és mondásairól költött borsos históriácskák voltak forgalomban. Csodálatosan II. József császár és kalapos király személyével hozták tréfáit kapcsolatba, mint akinek mindenre felszabadított udvari tréfacsináló mestere lett volna. Holott a lovasberényi zsidó fiú már csak öt évvel ennek az uralkodónak halála után jött világra. Szorgalmas kutatással derítette ki az író a magyarhoni zsidó gyökérből kinőtt német író munkásságának rúgóit és eredményeit és elfogulatlan ítélkezéssel látja meg az annyiféle alkatrészből összetett egyéniség karakterének nem mindig szimpatikus sokoldalúságát. Részletezi a hitehagyott írónak a zsidósághoz való viszonyát és találóan állapítja meg, hogy a zsidóság legfeljebb mint tudásanyag élt benne, nem pedig mint erkölcsi kötelező erő Saphir szertelenségeire még élete és működése alatt megkapta kora hocsánatát, mert a cinikus nagy gúnyolódó számtalan jótékony cél szolgálatába is beállította szellemességét. Az 1838-as árvíz károsultjai javára tartott nagy anyagi sikerű előadásai szerenádöt, majd pedig Pest szab. kir. város díszpolgári oklevelét hozták meg számára. A munka befejező része Saphir magyartárgyú írásaival foglalkozik.

Kár, hogy az élvezetes olvasmányt nyújtó könyvbe már nem jutott be Saphirnak Óbudával való kapcsolatára vonatkozó, a szerző részéről pedig megindított adatgyűjtése. A Zichy ucca 11. sz. alatti, a hitközségi székház és iskola melletti házat 1819-ben Matis Mihálytól vette meg a humorista édesatyja, Saphir Gottlieb. A giblis, nagykapus, kiskapus földszintes épület még ugyanolyan állapotban van, mint százhusz év előtt. A Lovasberényből Óbudára költözött családfőt és özvegy anyját, két fiával együtt tekintélyes felvételi díjak lefizetése mellett inkorporálta az óbudai zsidó község.

A híres író és lapszerkesztő többször fordult meg Óbudán és a templom udvarán üdvözlésére köréje sereglőket a maga modorában tréfálta meg. Persze, hogy nyomdafestéket nem tűrő évődéssel.

Dr. Friedländer Sára kort, irodalmi viszonyokat és irányokat ismertető munkája a Minerva Társaság 139-ik, jó kiállítású kiadványa és a budapesti Kir. Magyar Egyetemi Nyomda Könyvesboltja útján szerezhető be. Minket abból a szempontból is érdekel, mert az író meglepő zsidó érzése is átviláglik sorai között.

Gálosi Soma

Boros és Kohn cégtulajdonos **Boros József**
siremlék nagyraktára f. évi május hó 1-től kizárólag: Budapest, VII.,
Telefon: 141—492.

Modern fedőlapos, virágvázás siremlékek

Dob-utca 2

(Károly-körutisarokház)

**OLCSÓ
ÁRAK!**

191

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Adriatica

Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából
**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**
hetenként kétszeri járatok
**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

NYELVTANULÁS HANGOSFILMMEL

Érdekes újtásról számolhatunk be a nyelvtanulás módszerei terén. Az új módszer lényege, hogy a nyelvtanuló pár fillérért kézhez kaphatja a beszélő filmek teljes angol szövegét a kiejtés megjelölésével és a magyar fordítással ellátva és így szabad idejében, akár villamoson utazva is, könnyen előre elkészülhet a füzetből a filmszöveg kisebb-nagyobb részéből, sőt kellő szorgalommal az egészből is és a hangosfilmet meghallgatva a beszédet könnyen megértheti egyenest a színészek ajkáról. Mindehhez valami csekély alaptudásra szükség van, de még azok is, akik csak néhány hónapja tanulnak angolul, már elkészülhetnek például a filmszöveg első negyedéből és azt módjukban lesz meg is érteni. A szöveg párbeszédes lévén, nagyon egyszerű mondatokból áll, melyek között sok a gyakorlatilag is felhasználható.

A kiejtés elsajátításában nagy segítség, hogy a szereplők szájmozgását is módunkban van megfigyelni. A film közvetlensége és szórakoztató jellege óriási vonzóerő, mely buzdítja a nyelvtanulót a további tanulásra, a filmdalokat pedig eredeti angolul dudolgatva, jó kedvvel emlékeznek a korábbi munkájuk eredményére.

Ez a módszer tovább vezetheti azokat, akik bármilyen hanglemezes módszerrel kezdték el a tanulást. Lehetséges volna a középiskolás diákoknak is szolgálatot tenni olymódon, hogy a felnőttek tanfolyamaival kiegészítve, több

iskola növendékei együttesen külön előadásokon hallgathatnák meg az iskolai szempontból nem kifogásolt, jól érthető beszédű filmeket.

Sikerült a Fox filmtől engedélyt nyerni csupán a Shirley, a Broadway angyala című most megjelenő film szövegének nyelvtanulási célra való feldolgozására. Az említett film teljes angol szövegét kiejtéssel és fordítással tartalmazó, Shirley Temple képével díszített, I TEACH YOU (Én tanítlak téged) felíratú füzetke kapható a könyvkereskedésekben és azon mozikban, ahol a film bemutatásra fog kerülni.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

AZ ORSZÁGOS BIKUR CHOLIM BETEGEKET GYÁMOLÍTÓ EGYESÜLET e napokban tartotta meg VI., Dessewffy-utca 23. sz. alatti székházában, dr. Rakonitz Dezső elnökle mellett, 67-ik évi rendes közgyűlését, nagyszámú közönség jelenlétében. Elnök megnyitójában bensőséges kegyelettel emlékezett meg a közelmúltban elhunyt érdekekben gazdag néhai óbudai *Freudiger* Ábrahám hitközségi elnökről, ki mint az egyesületnek őszinte jóakarója, annak érdekeit mindenkor a legnagyobb szeretettel támogatta. Ezek után elnök részletesen beszámol az egyesület évi működéséről, megemlítvén, hogy az elmúlt év folyamán több mint 10.000 ebédadagot szolgáltatott ki az egyesület a különböző kórházakban, klinikákon és egyéb magán-gyógyintézetekben fekvő, szegénysorsú betegek között — teljesen díjtalanul. Az egyesület szeretetotthona, melynek működése mintaszerű, az ott elhelyezett szegénysorsú aggodat kifogástalan ellátásban részesíti és gondoskodik minden felmerülő szükségletükről. A zárszámadás felolvasása és elfogadása után Korein Dezső méltatta az egyesület működését és a közgyűlés köszönetét fejezte ki a vezetőség cél-tudatos és eredményes működéséért.

ANGLIA ROSSZ PÉLDÁJA. Az „Agudath Israel“ világszövetségének egyik képviselője azt az indítványt tette, figyelmeztessék az angol kormányt arra a rossz benyomásra, amelyet az illegálisoknak Erec Izraelből való kiutasítása és táborokba való internálása kelt. Ez az eljárás esetleg példaul szolgálhat a délkelet-európai államoknak, hogy kezeljék saját „menekültjeiket“.

AZ IFJÚSÁGI ALIJAH FEJLŐDÉSÉNEK BEMUTATÁSA TEL-AVIVBAN. Tel-Avivban a közelmúltban kiállítás nyílt meg, amely az utóbi évek ifjúsági alijahjának adatait és fejlődését mutatja be szemléltető módon. A kiállítás iránt igen nagy érdeklődés nyilatkozik meg.

BARMICVA. Dr. Endrei S. Henrik, a Pesti Szentegylet népszerű igazgatójának és nejének, *Steiner* Rizának fia, Imre Pál Sevuosz ünnepén járult először a dohányutcai templomban a tóra elé. A fiatal barmicvát és érdemes szüleit nagy szeretettel üdvözltek a szép családi ünnep alkalmából. *Krámer* Miksa kormányfőtanácsos, a Pesti Szentegylet illusztris elnöke tartott meglehetősen hangulatos beszédet a barmicva-ifjúhoz, aki megkapóan szép fogadalommal válaszolt.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sirkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára